

ՄԱՍԵԱՅ ԱՂԱԿԵՐ

ԱԿԵՏԱՐԷՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ

LA COLOMBE DU MASSIS

MESSAGER DE L'ARMÉNIE

ԽՐԵԱՅԻՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՐԻԲԷԼԻ ՎԱՐԳԱՊԵՏԻ ԱՅՎԱԶՅԱՆ

ԱՄԲՐՈՍԵԱՅ Վ. ԳԱԼՅԱՅԵԱՆ

ԽՈՐԵՆԱՅ Վ. ԽՈՐ. — ԳԱԼՅԱՅԵԱՆ.

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Նոյեմբեր 1858. — Թիւ 11.

RÉDIGÉ PAR

GABRIEL VARTABED AÏVAZOVSKY

AMBROISE V. CALFA

CORENE V. COR. — CALFA.

QUATRIÈME ANNÉE

Novembre 1858. — N° 11.

ՓԱՐԻՉ

Ի ԳՐԱՆՈՑԻ Հ. ԱՐԱՄԵԱՆ

Ն. ՌՈՍՏՐՈՒՅԵՆՆԻ

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ա Ի Ե Տ Ա Բ Ե Ր Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

Հ Ա Յ Կ Ա Չ Ե Ա Ն Թ Ա Ն Գ Ա Ր Ա Ն

Ինչո՞ւ մեկ առաջ չեմք կերպար.

Աղքատ ու օրուան հացին կարօտ մարդը չկրնար հարուստ մարդուն դիզած գանձերը տեսնել ու սրտին մեջ տրտմութիւն մը չիմանալ: Հիւանդ ու ցաւագար մարդը՝ երբ առողջ ու կայտառ մեկը տեսնէ՝ չկրնար իւր ցաւերն ու հիւանդութիւնները աւելի ծանր կերպով մը չգգալ: Իծնէ կոյր մարդու մը սրտէն ինչէր արդեօք ջանցնի՞ր՝ երբ չորս կողմի պայծառութիւնը կիմանայ, ու այն պայծառութիւնը վայելողաց զուարթութիւնն ու երջանկութիւնը կմտածէ, նախանձնի բախտ՝ ուսկից ինքը զրկուած է ու միշտ ալ անմասն ու զրկուած պիտի մնայ իւր կենացը մէջ:

Այն աղքատին, այն ցաւագար մարդուն ու այն կուրիին պէս մեք ալ կեցեր՝ չորս կողմերնիս ընջաւոր, զօրաւոր ու յուսաւոր մարդիկներ կտեսնեմք, ու ցաւագին աչքով մը նայելէն ետեւ՝ վըշ-

տագին սրտով մ'ալ կգոչեմք. Ո՞հ, ինչո՞ւ մեք ալ անանկ չեմք. ինչո՞ւ մեք ալ անոնց հարատուրիւնը, անոնց հանգստութիւնը չունիմք. ինչո՞ւ մեք ալ անոնց լոյսը չեմք վայելեր. ինչո՞ւ անոնք ամեն բանով լցեալ, ու մեք՝ ամեն բանի կարօտ. միով բանիւ, ինչո՞ւ մեք ալ՝ անոնց պէս երջանիկ չեմք...

Հարցմունք մը՝ զոր ընել կարենալու համար ալ դարձեալ գէր գգացմունք մը, գէր քննութիւն մը, ճանաչմունք մը, ճշմարիտ դատաստան մը, ու բարւոյն յօժարութիւն մը կցուցրէք: Երբ սրտերնուս մէջ ունիմք: Թէ որ այսչափս կրնամք գգալ, քէ որ կրնամք մեր պէտքն ու խեղճութիւնը տեսնել ու այլոց հանգստութիւնը, մեր ետ մնալն ու մանաւանդ քէ աւելի ճիշդ ըսեմ՝ մեր ետ ետ երբալը, ըսել է քէ գէր այս խեղճ վիճակէն ելլելու փափագ մ'ալ ունիմք, ու կշանամք հասնելու եւ

էմանելու անոնց՝ որ իրենց անբաղդատելի յառաջադիմութեամբն ու պայծառութեամբը կարող են կամ զմեզ բոլորովին անզգայ բողոյ եւ կամ բոլորովին յուսահատցնել, այսպէս գիրենք մեկ ծայրը եւ զմեզ միւս ծայրն ինկած տեսնելով քաղաքակրթութեան :

Թէ որ ասանկ է, թէ որ չեմք նմանիր այն գիւղականին որ իւր արտերը կրողու մայրաքաղաքը կուգայ, ու բազաւորական հոյակապ պաշտօր իւր անշուք խրճիին հետ չփոխեր, ու մտաքսէ ու ծանրագին գեղեցիկ զգեստներուն ու զարդերուն իւր գունարափ պատռտած հաստ ու տձև հագուստէն ունեցած տարբերութիւնը չըմբռներ, կամ ծաղկագարդ ու քաղցրահոտ բուրաստանները արհամարհութեամբ մը կկոխկռտէ, ինչու որ՝ հոն իւր քանձրաճաշակ արմտիքը չգտներ, — թէ որ կսեմայս մարդուն տգիտութեանն ու մտաւոր կուշութեանը վրայ չըսեմ կխնտամք՝ հապա նաեւ կցաւակցիմք ու կխղճամք, փնոք տամք Աստուծոյ, ու թէ որ մեր ազգային ընկերացն ու բարեկամաց մեջ գեղացւոյն հաւասարածանօր անձինքներ տեսնելու կամ գտնելու ցաւն ունիմք՝ ցաւակցիմք անոնց վրայ ու ցաւիմք ընդհանուր մեր ամենուս վրայ, որ չորս կողմերնիս ինքնալոյս պայծառափայլ արեգականց բորբոքած ու ջահած ժամանակ՝ մեք մոլորակաց պէս մութ ու սեւ կմնամք. ու թէ որ աստեղացի հետայ նմանութիւն մը ունիմք՝ միայն անոնց սեւեռեալ հաստատութեանն է, որով մնացեր կեցեր եմք անշնրժ եւ անդեղեւելի :

Ինչո՞ւ մեք այ չփութամք ու մոլորակաց պէս ջշանամք վրանիս ձգել զոյսն քաղաքակրթութեան, ու մեր խաւարը անոր աննուագելի ճառագայրներովը լուսաւորելու :

Ինչո՞ւ ճամբան կորուսած մարդուն պէս շուարեալ մնացեր եմք, ու կարծես թէ կվախեմք քայլ մը առնելու՝ որ չըլլայ թէ աւելի մոլորիմք :

Ինչո՞ւ մեք այ առաջ չեմք երբար.....

— Վասնզի առաջ երբայու համար ինչ որ պետք է՝ անիկա չունիմք. եւ չունիմք՝ վասնզի չեմք փնտռեր, ու մանաւանդ թէ փնտռելու հոգն անգամ կարծես թէ չունիմք՝ որ գէթ ձեռք բերելու այ յոյս ունենայինք :

- Ի՞նչ պէտք է առաջ երբայու համար .
- Նախ *խաչեղգիտեալ* . եւ երկրորդ՝ *խաչելու ճարտան* : Աստեցմէ ձրն է որ գիտեմք : — Եւ ոչ մեկը :
- Ո՞րն է որուն աւելի ետեւէ ինկած ըլլամք .
- Եւ ոչ մեկուն ... Ափսոս.....
- Չեմ ուզեր հոս ասոր պատճառները գտնելուն

ու ցուցնելուն զբաղիլ, ոչ միայն վասնզի յայտնի են, հապա վասնզի աւելի հարկաւորը կայ մտածելիք . այսինքն է ԳԱՐՄԱՆԸ :

Ազգերնուս հիմնական վիճակը՝ — ընդհանուրին վրայ է մեր խօսքը — տղու մը վիճակն է : Ուստի ինչպէս որ տղէ մը չեմք կրնար պահանջել որ առաջ երբայ՝ մինչեւ որ քայել չսովբի, այսպէս այ ազգերնէս անկարելի է յուսալ . բո՞ղբէ պահանջել ո՞ր եւ իցէ յառաջադիմութիւն՝ մինչեւ որ իւր տկար քայլերը ջնաւատուին ու չվարժուին : Վասնզի յառաջադիմութիւնը՝ շարժման կարողութիւն ըսել է հանդերձ յաջողութեամբ :

Չղժկամակիմք կամ չյուսահատիմք ազգերնիս դեռ տղայութեան մեջ տեսնելով, վասնզի տղայութիւնը՝ *Ակնկալութիւն* ըսել է : Ըսել է, որջափ խեղճ ու սկզբնական վիճակի մը մեջ այ որ զրտնուիմք՝ բայց գէթ յուսացուցիչ ժամանակի մը մեջ եմք : Տղան բան չգիտեր, իրաւ է, բայց ամէն բան սորվելու յարմարութեան մեջն է : Ծերը՝ սովբելու ու շտկուելու ժամանակն իրմէ ետեւ բողոցած է :

Քաղաքակրթութիւնը՝ ամէն ձերացեալ ազգաց այ այն պատասխանը կուտայ՝ զոր ինչ՝ Նորոյ օրինաց Պատգամատուն՝ Հին օրինաց ձերացեալ սրտերուն կըսէր. « Պարտ է ձեզ ՆՆԱՆԵՆ ՎԵՐՍՏԻՆ » :

Բայց թէ որ մեր ազգը տղայ է՝ ուրեմն ճնած է, ուրեմն երկանց դժուարութիւնն ու ցաւերն անցուցած է, ու իւր գոյութիւնը՝ այ վախի առիք մը չունի : Մխիթարուիմք :

Եւ որովհետեւ տղայն սովբելով է որ քայելու կվարժի ըսինք՝ ուրեմն մեր ջանքն այն բող ըլլայ որ զինքը քայելու սովբեցնեմք, որպէսզի առաջ երբայուն ուրախութիւնն ու մխրարութիւնն այ օր մը վայելեմք :

Եւ սովբիլ կամ սովբեցնել ինչպէս կրնամք՝ երբ սովբելու տեղեր չունիմք, կամ *խիստ փիչ* ունիմք. եւ այն խիստ քջին վրան այ՝ ամենեւին փոյր չունիմք. եւ երանի թէ միայն փոյր չունենայինք...

Հապա ինչ ըսեմք որ այն քիչերն այ գոցելու, կործանելու աւերելու ետեւէ եմք..... իբրեւ թէ անոնց բնաւ պէտք մը չունենայինք..... կամ թէ ԳՊՐՈՅՆԵՐՆ ԸՂԿԱՅԻՆ այն ծանր շղթաները՝ որով որ մեր ոտուրները կապուած են որ առաջ չերբամք, ու կեցած տեղերնիս խաւարարգել կաշկանդեալ մնամք..... :

Ի՞նչ. կյուսամք ասով որ ազգին տղայութիւնը երկարի : Արդեօք մեր վրնայ այ կվաճաղիմք լսել այն իմաստնոյն ծանր վճիռը՝ զոր մեզմէ շատ

աւելի խմատուն ազգի մը վրայ կգրուցէր, քէ *Միշտ տղայք*. քէ արդեօք միշտ ճշմարտել կուզենք մեր նախնի սուրբ Վարդապետաց մեկուն օխտուր դիտողութիւնը քէ « *Մինչև իխորին ձեռութիւն ՏՂԱՅԱՐԱՐՈՒՔ գտնիմք...* » : (ԽՈՐՐ.)

Ձե, չխարտիմք. ամեն բանի ժամանակը կայ. բայց ժամանակը մէյմ՝ որ եկաւ՝ այ մեզի չսպասեր. խելացին այն է՝ որ կճանաչէ զայն եւ օգուտն ալ քաղել կփութայ : Տղայութիւնը ակեկալութեանց ժամանակն է ըսինք. բայց այն ժամանակն ալ մըշտատեալ չէ, ուստի եւ ոչ իսկ անոր յոյսերը : Վնայ մեզի քէ որ առանց պտուղը վայելելու բողոմք որ այն քաղցր յոյսերը մեռնին ու երբան : Մէյմ՝ ալ ծագկելիք չունին :

Ո՛վ ազգայինք, մանաւանդ դուք որ կարողոյդ էք, ո՛վ ազգիս Իշխաններն ու Մեծամեծները, մի բողոք որ այս զեղեցիկ ժամանակը այսպէս ընդունայն ու անօգուտ տեղն անցնի : Դուք զլուխ կեցէք, չէ անոնց՝ որ ազգին կործանմանը կարծես քէ երգմունք են ըրած, չէ այն աննշան ու վնաս անձանց՝ որ իրենց կրիցն ու փառասիրութեանը զձեզ գործի կառնուն ..... որ « *Նստին դարանեալ ընդ մեծամեծս իգաղտնիս՝ սպանանել զամբիծն* » . (Սղմ. Թ. 50) հապա անոնց՝ որ բոլոր իրենց շահն ու յոյսը ազգին մանկուտոյն վրայ դրեր ազգը կենդանացընել կաշխատին : Օգնեցէք անոնց՝ որոնց բոլոր մտածութիւնը, հոգն ու հոգին՝ յոգնիլ է եւ օգնել Ազգին : Դիւրացուցէք առջեւնին ազգը կրթելու, ազգին սորվեցընելու միջոցները... , եւ կտեսնէք որ Ազգը կակաի առաջ երբայ. վասնզի սորված կըլլայ քայել :

Իսկ դուք՝ որ այս դժուարին բայց եւ դիւցազնական առաքինութիւնը ձեզի օրէնք էք դրեր, ո՛վ վսեմախոն Գաստիարակք Հայաստանեայց, որ բոլոր ձեր ջանքն ու ժամանակը ազգին սիրոյն ու իւր սիրուն աղայութեանն էք գոնէր, դուք մի վնասիք. ամենայն ինչ որ մեծ է՝ մեծ դժուարութիւններով առաջ կերբայ. բայց վերջապէս կերբայ, ու նպատակին ալ կհասնի, բաւական է որ դիմացի դժուարութեանց մեծնայուն համեմատ

մեծնան հետզհետեւ ետեւ անվեհեր ջանքն, անձնանուէր ետանդն ու ազգասէր ճիգն :

Դուք ալ, պատուական Ազգասէրք, որ կզգաք ազգիս խեղճութիւնները, որ եւրոպացուց օր օրուան ըրած հսկայաքայլ յառաջադիմութիւնը մեկ կողմէն. մեկալ կողմէն մեր լճացեալ անշարժութիւնը կտեսնէք՝ ու կցաւիք, ձեր ճշմարիտ ցար պտղարեր ընելու ջանացէք : Թէ որ դուք քայլ մը առաջ էք անցեր՝ ձեր յառաջադիմութիւնը ազգին յառաջադիմութեանը գործածեցէք, եւ ոչ քէ զանիկալ արհամարհելու կամ յուսահատութեամբ բողոյու անցնելու : Երկնցուցէք ձեր ձեռքն ու օգնեցէք ետ մնացողներուն որ ձեզի հասնին : Եւ որովհետեւ ձեր յառաջ երբայն ալ ուսման եւ կրթութեան ձեռքովն է եղած, որով ըսել է Գարոցաց՝ ձեր ջանքն ու յորդորը Գարոցներու հիմնարկութիւնն, ու հիմնարկուած քիչերուն ալ՝ *հասսասութիւնն* ըլլայ :

Թէ որ ազգատեսացք կիսօսին, կջանան, կփութան, ինչո՞ւ ազգասէրները յոյլ ու պղերգ կկենան անոնց հակառակ սուրբ ջանիւք վստուելու խեղճայրենեաց.....

Ինչո՞ւ մեր մէջը միշտ Ախտն ու Կիրքն ու Հակառակութիւնն է գործունեալ, եւ շատանգամ (չըսեմ միշտ) նաեւ *յաղքական*, իսկ Սերն ու Միարանութիւն՝ տկար, վախկոտ, տնարտամ ու դիւրակործան.....

Համառօտ ըսեմ, ինչպէս կրնամք յուսալ որ յառաջ երբամք՝ երբ ոչ միայն դեռ քայելու կարողութիւնը չունիմք, հապա այն կարողութիւնն ստանալու միջոցները խիստ քիչ ունիմք, ու այն միջոցներն ալ, նորէն կրկնեմք՝ ԳՊԲՅՆԵԲԸ՝ օր օրուան վրայ կքիչեան ազգատեսաց հակառակասիրաց քշնամութիւններովը. իսկ Հասարակութեան ոչ միայն կարծես քէ փոյրը չէ, հապա նաեւ իր երկ պատակութիւններովն ու աննողութեամբը կօզնէ կամ համարձակութիւն կուտայ բանարկուենքուն ազգակործան գործոցը օր օրուան վրայ գօրանայուն ու բոլորովին ընկճելու խորխտայուն ազգասիրաց անձնանուէր սիրան ու հոգին.....:

«ԱՍՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ «ԱՏԱՌՔ

Վ Ե Ր Ա Դ Ա Ր Ձ Ի

ԵՐԻՑ ՎԱՐԳԱՊԵՏԱՅՈ ՀԱՅՈՑ

(Շարայարուրին և Վերջ. Shu էջ 59, 149, 200.)

ԺԷ.

Ասոնք եւ ասոնց նման ընդդիմութիւններ հանող եւ պատասխաններն ընդունող հակառակորդը զարմանալի ճարտարութեամբ մը կձգէ հաւատոյ եւ խղճմտանքի մասը, եւ արտաքին՝ բարոյական եւ նիւթական ընդդիմութիւններ կճանկ առջեւնիս : Չոր օրինակ . Պատմաճններնէ կըրեայ րէ, կըսէ, գլխաւորապէս հոովմեական առաջնորդաց ձեզի տուած նեղութիւններէն փախչելու կամ ազատելու համար է որ լուսաւորչական առաջնորդաց հովանաւորութեանը կապաւինիք :

— Այն. ան ալ ճշմարիտ է... եւ այնչափ զո՞ն էմք մեր քրածին որ կընամք ըսել րէ մեր հալածիչներուն շնորհակալութիւն ալ ունիմք :

— Դոնք զիտեք. միայն լաւ նայեցէք, չըլլայ րէ յետոյ զոչաք՝ անձրեւէ փախանք ու կարկուտի բռնուեցանք ըսելով :

— Դոնք րէ իրաւացի ըլլար ալ դ Վտանգը . սակայն համարձակ կըսենք որ երէ հարկ ըլլայ այսուհետեւ ալ մեր անցաւոր կենաց մնացորդը նոյնպիսի նեղութիւններով անցընել՝ ինչ որ մինչեւ հիմա կըրեցինք, լաւ կճամարիմք այն նեղութիւնները մեր ազգային առաջնորդներուն կողմանէ կըրել այսուհետեւ քան րէ օտարներէն եւ օտարացեալ Հայերէ : Գարձեալ կըսեմք. այնքան է մեք՝ սրտին ետանդը խեղ Ազգին մերոյ եւ իմեծարանս անարատ եկեղեցւոյս, որ այս առթով ալ չեմք վախնար կըրկնելու . Պողոսի առաքելոյն ստեղծելի կարծուած խօսքը րէ « Ուխտիք խնդրելի նզով լինել իՔրիստոսէ վասն եղբարց իմոց եւ ազգականաց ըստ մարմնոյ : (Հռովմ. Թ. 5)

Իսկ անոնց դէմ որ մեր դիտաւորութիւնը կուզեն դատել դատապարտել՝ ըսելով րէ ըրածնիս ինքնահաւանութիւն, անձնդիրութիւն, շահասիրութիւն, փառասիրութիւն է, երկարօրէն պատասխան տալու միտք չունիմք : Այնպիսի դիտողութեանց դէմ միմիայն պատասխան գործն ու արդիւնքը գիտեալով, կփափաքիմք որ երէ կուզեն առանց կրից եւ պաշարման դատաստան ընել՝ արդեանց նային, այնպիսի արդեանց՝ որ միայն անձնօրացութեան, անշահասիրութեան, խոնարհութեան եւ ճշմարիտ ազգասիրութեան պտուղ կընան ըլլալ... : Թող այս լաւ գիտնան որ մեր միմիայն միտքարութիւնը պիտի ըլլայ՝ մինչեւ կեանքերնուս վերջի վայրկեանին ալ սիրով ձաշակել Ազգերնուս օգտին համար քացախն ու լեղին . բաւական է որ կարենամք ըսել մեր երկնաւոր վարդապետին սովբեցուցածը րէ « Ծառայք անպիտանք էմք, զոր պարտեալքն առնել՝ արարաք : » (Դով. ԺԷ, 10.) եւ իրեն խաչին վրայ ըսած խօսքը կըրկնել րէ « Ամենայն ինչ կատարեալ է : » (Յովն. ԺԹ, 39) :

ԺԸ.

Ո՞ն, քանի անգամ տաք արտասուքներ բափելով ու նեղձաճնով հառաչանքներով լսել ու կըրկնել էմք սրբոյ հօրն մերոյ Մովսէսի Խորենացւոյ այն սրտառուջ խօսքերը րէ « Ողորմիմք քեզ, եկեղեցի Հայաստանեայց, խրրնացեալ իբրեքզարդուք րենէ բեմբին, իբրաչէն զրկեալ հովուէ եւ հովուակցէ : Ոչ եւս տեսանեմ զբանաւոր քո հօտ լվայրի դարարոջ եւ առ

« ջուրս հանգստեան տածեալս, եւ ոչ իփարախ հաւաքեալ « զգուշանալով իգալոց, ալլ ցրուեալս անապատաց եւ գառ հավիժութեանց... : Այժմ մարտք իներքուստ եւ արհաւիրք « արտաքուստ . արհաւիրք իներանոսաց եւ մարտք իներձաձողաց, եւ խորհրդականն չէ իմիջի՝ որ խրատեք եւ յար « դարեր իպատեալով . աւաղ զրկանացս, աւաղ ըշուսուս « կան պատմութեանս » : (Թորեն. Գ, 68) : Գանի քանի անգամ որ կարդացել ու լսել էմք, կըսեմք, ասոնք եւ ասոնց նման խորհրդաւոր խօսքերն ու մարգարեական ողբերը, սրտերնիս կտրտել է եւ ըսել էմք մեք մեզի եւ իբարու րէ՝ ինչ պատճառաւ, ինչ յանցանքի, ինչ պակասութեանը համար եկել են այսքան խեղճութիւնները մեր անարատ եկեղեցւոյն վրայ, եւ չեմք ըսել մեզի՝ ալլ մեզմէ շատ աւելի կարողութեան տեր անձանց ինչո՞ւ արգիւած պիտի ըլլար՝ ձեռքերնէն եկած ծառայութիւններն ընելու . անոր : Ի՞նչ է կամ ո՞վ է այս խեղճութեան պատճառ . ուսկից եկել է վրանիս այս անտանելի բրոնութիւնը...

Եւ անա ո՞ր ուրեմն արիացոյց գնեզ Աստուած ոտքի տակ առնելու ամեն տեսակ արգելքները, խզելու մեկդի նետելու այն անիրաւ կապերը, մարդկային անարգ եկատմունքները, սոցալական սեռի վախերը, տգիտական նախապաշարմունքները, կուսակցութեան հողիները, ճնացեալ ատելութեան կիրքերը... : Անոնք ամենն ալ մեր ազգասիրութեան բոցավառ հրատին առջեւ խոխ ու խմուձ եղան, մեր հայրենասէր հոգւոյն ուժին առջեւ փոշի պէս ցնդեցան :

ԺԹ.

Այս է անա եւ այս միայն է, Եղբարք, մեր Վերադարձը ընդ հովանեաւ Լուսաւորչական սուրբ արեւոյ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, հանդերձ պատմութեամբն ու պատճառներովը : Փափաքելի է մեզ եւ ուխտիք խնդրելի՝ որ մեր օրինակին նետելողները բազմանան, եւ մեզմէ բիւրապատիկ աւելի օգտակար ծառայութիւններ ընեն Ազգիս ու եկեղեցւոյ (*). Բայց րէ որ միամիտ ալ մնամք, մեր վիճակէն զո՞ն պիտի ըլլամք . ասոր տարակոյս չկայ . վասնզի գիտենք որ Աստուածն ճշմարտութեան եւ արդարութեան հետերնիս է, եւ հետերնիս պիտի ըլլայ միշտ՝ րէ որ մեր անձնանուէր նահատակութիւնը կարենամք հաճոյ առնել իրեն . այն ատեն կընամք ըսել րէ երանի մեզի : Երանի մեզ րէ որ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ քաջընթաց հովիւներուն ու շնորհալից հովուապետներուն սրբազան ոսկորները ցնձան ու զուարբանան իրենց սքանչելագործ եւ խոնարհ շիրիմներուն մէջ՝ ընդ հովանեաւ ամայացեալ եկեղեցեաց

(* Այս իրաւացի ու բնական փափաքը արգելք պիտի ըլլայ ամենեւին մեր ազգաստեղծ ազգասիրութեանց եւ բրիտանական ոգւոյն, որով երէ հոովմեական Հայերն այժմօրին իրենց որդւոցը դաստիարակութեանց մեզի յանձնել ինչպէս ո՞մանք յանձնեցին ցալսօր, իրենց որդիքը ըստ հոովմեական դատարանի կըրրոյն ու ըրջ մեր գաղղիացի աշակերտներուն հետ, գաղղիացի քանանայի հոովմեական հրահանգներովը :

և նուազեալ վանորէից Հայաստան աշխարհին, զգալով այս պարագաներուս մէջ ճշմարիտ ազգասիրաց աշուրներէն աղբրացեալ մխիթարութեան և խնդութեան քաղցր արտասունքները : Իսկ իրենց ամբիժ հոգիները որ անդադար կրարելսօսեն յերկինս վասն հաստատութեան և պայծառութեան սրբոյ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ՝ օգնական և պաշտպան ըլլան մեր եռանդուն և կամակար ջանիցն ու ձգնութեանը իրարգաւանջ իրենց աշխատութեան սերմանքը :

Հնապա, ո՞վ զորովագործ մայր մեր հարազատ, Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցի, դուն որ ատենով Գրիգորեանց և Ներսիսեանց, Սահակեանց և Ղևոնդեանց պէս ընտիր ընտիր հօտապետաց քրտնաջան աշխատութեամբը ճիմնեցար, և

անրիս նահատակաց վարդապոյն արեամբը խկզբանէ նետե վայելչապէս պայծառացար, զուարթ ակնարկէ նաև այս քու առաջանիղ ծնունդ սիրասուն որդեցող վրայ՝ որ նեուար երկիրներէ ինքնայօժար սիրով զիրիղ կվագին : Քու անհամար աստուածանանոյ գաւակացղ՝ առաջնոց և վերջնոց՝ մեծամեծ արդեամբքը ընդունելի ըրէ Աստուծոյ այն զորովաշարժ մագրանքն որ քեզի նետ և իզաւիրս քո կերգեմք այսօճնտես եռանդուն սրտիս . « Հեղմամբ արեան սրբոց քոց հօտապետաց, « զեկեղեցւոյ քօ ցրտեալ մանկունս ժողովեալ յուրախութիւն « զվարատեալս տրամութեամբ և արտասուաց յորդանոս բբիս « մամբ, փրկութեան մերոյ պարգևաց բաշխող : » (Շարական սրբոց Ղևոնդեանց.) :

Վ Ե Ր Զ Ա Ռ Ա Ն

Անաւասիկ լնցաւ երից Վարդապետացս Վերադարձին պատմութիւնը . հոս կսկսի Չորրորդիւնը, այսինքն մեր գերապատիւ Երիցակցին՝ Տեառն ԽՈՐԵՆԱՅ ԳԱԼՅԱՅԵԱՆ ԽՈՐԽՈՒՌԻՆՈՅ ՔԵՐՔՈՂ Վարդապետին Վերադարձին պատմութիւնը :

Կուզէինք որ հետզհետէ և զայն ևս մեր Օրագրին քերթերուն մէջ իլոյս ընծայեմք, և անոր համար էր որ մինչեւ ցայժմ ուշացուցինք այս նոր Վերադարձին հրատարակումը . բայցմէկ կողմանէ պատրաստական նիւթոց առատութիւնը, միւս կողմանէ ևս բարեկամաց սէպ ըրած խնդիրքը որ փութամբ հրատարակել զայն առանձին տեսակաւ, որպէսզի օրագրիս մէջ հասուած հասուած հրատարակուելովը՝ իրենց համբերութեանը ծանր չգայ, համոզուեցանք որ զիջանիմք իրենց խնդրանացը :

Ուսքի և Աղանին, Աւետարեան Հայաստանեայց, կփութայ աւետարել իւր սիրելի Հայկազանցը՝ որ Աստուծոյ ողորմութիւնը մեր սուրբ Եկեղեցւոյն և ազգասիրութեան յարբանակ մ'ալ հանեցաւ կատարել յանձն Տեառն Խորենայ Ազգային-Քերթողի . ինչպէս որ նոր հրատարակուած տեսակէն կրնան իմանալ որ է

ՅԱՌԵՂՈՒԹՅՈՒՆ

ԻՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՎԵՐԳԱՐՁԻ ԵՐԵՅ ՎԱՐԳԱՊԵՏԱՅՍ

ԻՅՈՅ ՀՈՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ,

Վերադարձ և յորրորդին

ՏԵԱՐՆ ԽՈՐԵՆԱՅ ԳԱԼՅԱՅԵԱՆ ԽՈՐԽՈՒՌԻՆՈՅ

Ք Ե Ր Ք Ո Ղ Վ Ա Ր Դ Ա Պ Ե Տ Ի

Հ Ա Յ Կ Ա Ջ Ե Ա Ն Ա Ռ Ի Դ Հ Ա Ն Գ Ա Կ

ՀԱՅ-ԳԱՂՂԻԱՐԷՆ ԲԱՌԳԻՐԲ. — ԴԱՇԵԱԿԲ ԼԱՄԱՐԹԻՆԵԱՅ. — ԵՐԳԲ. — ՀԱՅԿԱՋԵԱՆ ՎԱՐՄԱՐԱՆ.

Մեր ազնիւ բարեկամը մեծարգոյ Տ. Ն. Մ. Զօրայեան եւամակիճե ուլ պատուական հատուած մը կյուղարկէ որ Աղաւնոյս մէջ տպագրեմք: Սիրով կրնդունիմք զայն, զիտնալով որ շատ իսկ կը ճանչնայ մեր ազգը քէ այս մեծարգոյ Ուսումնականականին ալ բոյոր աշխատութեանցն ու մտածութեանց նպատակ Հայրենեաց սէրն եւ անոր յառաջադիմութեան նպատակն եղած է: Արդէն իւր մինչեւ հիմա հրատարակած ազնիւ ու պիտանի երկասիրութիւնները ամենուն ծանօթ են ու ամենայն գովութեամբ պատուեալ:

Այս հատուածս ալ անա նոր ապացոյց մի է իւր հարուստ հմտութեանը, ազնուախոն սրտին եւ ազգասէր եռանդեանը, ինչպէս որ պիտի տեսնեն եւ ընթերցողք:

Կ. Պօլիս, 1 Հոկտ. 1858.

Veruqaysha եւ Urpawուն Skr.

Չեր Սրբութեանը Կոստանդնուպոլիս եկած ժամանակը, անձնական տկարութեան պատճառաւ քեզիտես չկարողացայ անձամբ տեսութիւն բնելու, բայց վաղուց հետէ չորս գերապատիւ Հարցող պատուական գործքերը կարդալով, կամ մասնաւոր *ուսմնելով*, մեծախոն եւ ազգիս սիրոյն անձնատուեր ազգակիցներու հետ կենակցութիւն ընողի մը նման՝ Չեր ազգօգուտ եւ անգին պատուները կվայելի գոնութեամբ, որոց համար պարտաւոր եմ *հրապարակաւ* երախտագիտութիւնս եւ շնորհակալութիւնս յայտնելու. որպէսզի *նախնինքն սպերախննեռու* կարգը ջանցնիմ: Վասնզի կան տեսակ մը եակներ որ ազգայնոց *ընչիւր մասին*՝ ինչպէս նաեւ չորս գերապատիւ Հայրերուդ նման ազգասէր ու անգին անձերու ակնյայտի ցոյց տուած հանձարին, պանծալի երկասիրութիւնն ու փառքերննն ու պատիւնին ջիմանալ կամ ջճանչնալ կկեղծեն, իրենց ազգատեսաց զիտաւորութենէն ու վատ կըքերեն յազրուելով: (*)

Այս տեսակ եակները համոզելու ամենէն զիւրին միջոցը՝ իմաստնոց հետեւեալ վճիռները իրենց յիշեցնելն է:

- Celui pour qui le mérite des autres est invisible, serait assez en peine de nous montrer le sien. (SONIAL DUBAY.)
- L'ingratitude est tout à la fois un manque à l'équité et à la probité; une bassesse et un délit. (BONNIN.)
- L'ingratitude est ce qui blesse le plus une âme noble: c'est la plus grande monstruosité morale de la nature. (LIVRY.)
- L'ingratitude est un vice contre nature; les animaux même sont reconnaissants. (SÉGUR.)

(*) Այս զմեզիտութենէ գեթ ընն հասե մեկ երկու Հայազգի բծիլի, որ իրենց ամենամարկաւոր զիտութեանը մէջ ճարտար, հմուտ, աշողակ, անշահասէր գրած ու մանտանդ սգնուարարոյ են, իրենց պատուներն ալ ամեն օր յայտնի ցոյց կուտան. սակայն երբմն անիրաւութեամբ կրամբաստին անձինն եւ ընչին պատճառանքներով:

Ուստի պատուական Մասեաց Աղաւնոյն տարիլ, մայիս, յունիս, յուլիս բուոց մէջ ուրախաւեռ երեք նոր մեծ գործքեր կարդալով կփութեամ յատկապէս անոր համար ալ շնորհակալութիւնս յայտնելու:

Երեք գործքերուն առաջինը՝ ԱՂԱ օտարախօսը (ինչպէս լատիւսով էիք) բառին՝ պատուական ՏԷՐ բառին հետ փոխանակելնիդ է: Այս փոփոխութեան յարմար եւ պատշաճ ըլլալուն վերայ պէտք եղածը Չեր Սրբութիւնը բառական յայտնած ըլլալով մեր կողմէն այս միայն կրնամ յանելըքնել քէ, ՏԷՐ բառը տեսնուած ու լսուած ժամանակը ազգասէր անձանց մտքին մէջ մեծութեան եւ պատուոյ գաղափար մը ջճագելը անկարելի է. եւ այս մասին շատերն ալ համակարծիք եւ գոհ են:

Երկրորդ գործն է Չեր յօրինած *ԲԱՌԳԻՐԲ*: Եւ այս գործին հարկաւորութիւնն ու կատարելութիւնները այնպէս զեղեցիկ ու ճիշդ կերպով յայտնած էիք տասներկու տողերով որոց վրայ բառ մը անգամ յանելըքնել հարկ չըլլալով կփութեամ նոյն մասին եօրր տողերը կրկին յիշելու եւ անոնց իբր յուսուած իմ փորձաւորութենէս ալ քանի մը խօսք անելըքնելու որ Չեր յայտնած ճշմարտութիւններուն նոր ապացոյց մը ըլլայ:

« Ազգի մը առաջին զիրքը Բառգիրքն է, ըսած են իմաստունք, առ իցուցանել քէ ինչ կարեւոր գործիք է ասիկա « ազգի մը կրթութեանն ու յառաջադիմութեանը համար:

« Այս գիրքը այնչափ անկի հարկաւոր կըլլայ եւ պիտանի՝ « որչափ որ հարկաւոր է այն լեզուն՝ որ բառգիրքը կանգաւ « մագննէ, ու մի առ մի անոր ձեռնութիւնները, փափկութիւն « ները, առմունքները, կերպերը ընթերցողին երեսան կհանէ: »

Եւ յիւրախ մինչեւ հիմա գաղղիարենէ բարգմանութիւն բնելու պարտաւորեալները՝ գտնուած պակասաւոր բառգիրքեննն ինչ նեղութիւն ինչ մտատանջութիւններ կրած են՝ ամենուն յայտնի է. եւ գտնուածներուն մէջ երեք տեսակ պակասութիւնք կան: Առաջինն է, ուսումնական, ճարտարութեան, արուեստից, բնագիտութեան, զեղարուեստից եւ մինչեւ անգամ հասարակ բառերու չգտնուիլը: Երկրորդ պակասութիւնն է գտնուած բառերուն շատին նշանակութիւնը պակասաւոր, եւ շատերուն նշանակութիւնն ալ տարտամ ու անորոշ խօսքերով աննականալի եղած, զոր օրինակ, *ժեղ մօտք* է գոյն ինչ, *ժուրջուն* ինչ նման ազոռառ, *ժուրջո* մասն ինչ ժամացուցի, *մեղքա* չափ ինչ Յունաց, *սպաս* կշիռ ինչ Պարսից, *սխալալիս* ծառատունկ ինչ Եգիպտացոց, *սօխեանց* խաղ ինչ երաժշտական, *սուպը* դրամ ինչ նախնեաց, *սոքո* ազգ ուսկանի, *կշիկ* աստիճան ինչ, *կփլաւն* ազգ ինչ պատուաստելոյ զտունկրս, եւ այլն եւ այլն:

Երրորդ բերութիւնը՝ որ ամենէն անկի լուսահատելի է, աս խօսքերն են, *կ բոյս ինչ, կ բույք ինչ, կ պսուղ ինչ, կ ֆար ինչ, բոյուն ինչ, կ մուկն ինչ* եւ այլն: Հարկ չկայ յիշել որ այս տեսակ բառգիրքներու մէջ չեզոյի *ձեռնութեանց, փափկութեան* ու *ստեղծմաներու* վրայ տեղեկութիւն գտնալու աշխատիլը՝ պարապ յոյս է: Ուստի մեր ամենուս յոյսը՝ Չեր այս նոր բառգիրքին վրայ որչափ անկատկած եւ որչափ անտարակուսելի ըլլալը հաստատելու համար կփութեամ դարձեալ այս ցանկակ գործերնուդ վրայ ձեր գրած տասնըջորս տողերը օրինակելոր որ ամեն պէտք եղածը կպարունակէ:

« Ուստի զարմանք չէ որ մեր ազգն ալ մասնաւոր սեր մ'ու « նեցած ըլլայ եւ ցուցնէ Գաղղիարենի վրայ: Իւր բազմա « կարօտ պիտոյիցը ասիկա անհրաժեշտ հետեւանքն է, հե-

« տեսնաք միանգամայն այս նամաշխարհիկ լեզուին մատենագրական առատ ճոխութեանը, որ ամեն ազգի ալ ճարակ է, բող մեզի պէս սովապուկ ազգի մը: Բայց այս լեզուն սովապուկ զեռ գլխաւոր միջոց մը կ'ապակի՝ որ է ԲԱՐՊՐԵՍԷ:

« Աւգերեանին բառգիրքը բէ եւ գովելի իւր ժամանակին նայելով, բայց շատոնց ճանչցած են ազգային եւ օտար ուսումնականք՝ բէ իւր բազմատեսակ բերութեամբք ուխտուն սխալներովը ոչ միայն մեր ժամանակին չկրնար ծառայել՝ այլ նաև շատ վնաս ալ բնէ երկու լեզուն եւս ուսանողաց: Աւստի եւ իրաւամբք շատոնց է որ ազգայինք եւ նախաք օտարք ՀԱՅԵՐԷՆԷ-ԳԱՂԱՍԵՆԷ բառգիրք մը կ'ստանան: »

Այս մասին վրայ քանի մը խօսք յանցեցնելը պարտք կրնամարիմ անձին՝ զիտեղ տալով որ ասանկ բազմաշխատ եւ պատուական գործքի մը գնոյն *ածանութիւնը*՝ մեծ պարտաւորութիւն մը կ'էզէ ամեն Հայազգի ծնողաց վրայ, որ այս բառգիրքէն գոնէ մէյմէկ օրինակ ստանան: Վասնզի անշուշտ գիտեմ որ այս նոր բառգիրքը՝ ազգայնոց ամենամեծագոյն մասին մեծ *բարեարարքիւն* մը եւ անզին *զանձ* մը բլլալէն զատ, կարգ մը ինքնանձ ու այլանդակ մարդոց ալ ազգու եւ զօրաւոր դեղ մը պիտի բլլայ: Այս կարգէ եղողները՝ ծաղրելի ու անմիտ փառամոլութեամբ օտար ու աննշանակ բառեր ննարելու ու եղածներուն նշանակութիւնները այլանդակելու *խայտաւակութիւնը*՝ իրենց փառք, պատիւ, եւ պարծանք նամարողներ պէտք է որ բլլան: Այս խօսքիս ճշմարտութեանը անբիւ օրինակներուն մէջ նետեանալները բաւական են . *սղաղխոյի* ուսումն գիտութեան տերութեանց . *քօթօ* ի ուսումն նուիրական . *քօթօ* ի *սօխմարի* նրամանական աստուածախօսութիւն . *դափի* ուսումն ճակատելոյ . *բաղօթ* ի ուսումն նշանաց անողջութեան . *անաղօթ* ի ուսումն ներձանելոյ, *միկնուաթ* ի ուսումն քրեական նիւրոց . *միկնուաթ* քրեական նիւրք . *Փիզիթ* ի ուսումն բարոյսօրութեան կամ բարեգիտութեան . *խաւափելուաթի* ուսումն կրոնաց . *միջօթ* ի ուսումն ննարից, որ մասն ինչ է խօսնայն (*լոմի*) . *մեզօթի* ննարական . *եթմանաթ* ի ճարտարախօսութիւն խօսողական, *շօեմ* *սիտաթի* մըմունջ վարդապետական . *դռածեի* երգանանութիւն . *տեմեի* ձաղութիւն . *տեմեթ* փոքրիկ նեջումն կամ նրնջումն կամ նեջեակ . *աբթօն* գործադիր . *սիլիաթի* երբեմնեութիւն . *փանիւղ* կշռոց . *կապիաթի* վարելութիւն . *սիսթեմ* բովանդակած, *սիսթեմաթի* բովանդակածոյ . *ալիթի* այլապայիկ մեկնութիւն . *սիսթեմաթի* բարբառ կամ այլակերպեալ խօսք^(*) . *փեսանդեմ* նետեակ . *սարթոն* պարզեալ . *կապիթի* զգայական . *փաթիթի* գործածական կամ կարեկան . *փեսթոն* շրջումն . *փեսթօթի* յառաջադիր . *խելիթի* արեւելեան զարոց . *խեմիթի* ցնորք^(*) . *իտ* տեսիլ մտաց . *ալիթի* արթնելեմալ պատանարք Տեղեմաբայ, եւ այլն եւ այլն: Ասոնք այն *նմուս* անձերն են, որ իրենց լրագրաց մէջ *Պարն Սելի* յախճապակեաները, *Լուր Բազաֆի* բանգարանը, եւ ասոնց նման բիւր տրգիտական խօսքեր ու բարգմանութիւններ արդէն նրատարակած են եւ կ'նրատարակեն.....

Ազգային լեզուն աղաւաղելուն ջանացող ծաղրածու առաջնորդներուն մէկ այլանդակութիւնն ալ, անուանց տառադարձութեանը նամար ննարած անկանոնութիւնն է: Այս խօսքս նաստատելին առաջ՝ նախ պէտք է ամենուն ծանօթ ելած ճշմարտութիւն մը իշխեցնեն, որ է Գերապատի Տեր Կարբիէ Վ. Հօր, իւր նալրենի լեզուն կատարեալ գիտնալէն զատ, ուրիշ շատ լեզուներ ալ նոյնպէս կատարեալ գիտնալը, եւ բարգմանելու նկատմամբ զանոնք նայացնելու կարող սակաւարիւ առաջնորդաց մէջ գլխաւորաց նախագանն բլլալն է: Աւստի

ասանկ պատկանելի անձի մը տառադարձութեան կանոնները նրատարակուելէն ետքը, ինչ յանդմութիւն, ինչ այլանդակ փառասիրութիւն է արդեօք այս նորօրինակ առաջնորդներուն ըրածը, որ ասանկ անաչառ ու ճշմարտաւոր դատաւորի մը կանոնաց դեմ՝ ազգը մոլորեցնելու փառամոլութեամբ նրատարակած գիրքներուն եւ բառգիրքներուն մէջ նետեանալներու պէս խորքի ծոխալուր ու շատերուն աննականալի ձայներով տառադարձութիւններ ըրած են . զոր օրինակ, *աղիաթիս*, *Արաւիդայոս*, *Աղրոնոս*, *Բակովն*, *Բոյերնալ*, *Բուփփոն*, *Բուրադու*, *Բուրոյ*, *Գրակոս*, *Գուլիեղմոս*, *Գաղիեղոս*, *Գեաներ*, *Գեթի*, *Գաղոս*, *Եսաղիա*, *Գուղովիկոս*, *Գաղիեղմանցի*, *Գափոնքիւն*, *Գաղալի*, *Գայրեիս*, *Գուղիկոս*, *Գլախաւ*, *Կաղմարոս*, *Կեփիլիկոն*, *Կաղմոնոս*, մեծն *Կարարիկ*, *Հաղիեր*, *Մոլիեր*, *Միդսովն*, *Մասիլիկոն*, *Մաղերանի*, *Մաղերք*, *Նասրոկոն*, *Շիլիեր*, *Շասրիթիան*, *Շակեսպար*, *Պեսարիայ*, *Պիլիկոս*, *Պասալ*, *Պիսոյ*, *Պիլոսարոս*, *Պոպ*, *Հոակիկոս*, *Հոողիկոն*, *Սափիով*, *Սասուկոն*, *Սարադոս*, *Վիզիլիկոս*, *Վոթեր*, *Տրիլի*, *Տակիկ*, *Փեղիս*, *Փիլիպպոս*, *Փղեշիկ*, *Փենեղովն*, *Փիլոն*.....: Վերջապէս արդէն *Արկած* *Տեղեմաբայ* բարգմանուած գրքին անունը այս սովալի նեղիկանները, *Պասմար* *Տեղեմաբայ* բարգմաներ են.....

Երբորդ մեծ եւ փառաւոր գործը Չեր Սրբութեան փառակից վեմախոն նարագատիկ Գերապատի Խորեն Գերբող վարդապետին անզին երկասիրութիւններն են . որոնք երկու մասի բաժնելով անոնց վրայ զատ զատ խօսելով անգամ բաւական չեմք կրնար գովել եւ ոչ ուրախութիւննիս յայտնել:

Աւստի առաջին մասին մէջ պատշաճ զատեցի իշխելու . Արարիչ Աստուծոյ ստեղծագործութեան մէջ, սքանչելի նանձարով, վեմ մտքով, վեմ սրտով եւ ամեն առաքիլութեամբ պատկանելի եւ ամեն ազգաց սիրելի եղած գերազանց ազնուականի մը Ա. *Լամարիկեայ* ԳԱՇՆԱԿ Գանուն բանաստեղծութեան բարգմանութիւնը, եւ ասոր նետ իւր վեմախոն մտքն ու փափակ սրտն ճնամ *Լուսին*, *Օրինեալստիւն* *գնեց* *Հայաստան*. *Ո՛ր յիշեցիք զՀայաստան*, *Ասոյ երկարիւն*, *Ասոյ Անաւոստ*, եւ ուրիշ չքնաղ երկասիրութիւնները՝ որ ասոնցմ առաջ ու վերջը նրատարակած է:

Երկրորդ մասին մէջ կ'իշխեմք, ապրիլ, լուսնի լուսնիս, եւ սեպտեմբեր ամսոց մէջ *Անձուկ* *Հայրենեաց*, *Աղօթ վասն Հայրենեաց*, *Հայկազն մօր Օրօթ*, *Վանան Մասիկոնեան* անուններով նրատարակած սրտաշար եւ ուրախաօր երկասիրութիւնները *դաշնակի վրայ յարմարացած*: Այս գործքերը որչափ առաքինի խորհրդով ու բարենախանձ սրտի մը ծնունդ ազգօգուտ պատուներ են, կուզեմ որ վերոյիշեալ իմաստունները իրենց վճիռներովը նաստատեն:

Négliger l'éducation des filles, c'est préparer la honte à sa propre famille. (CHINOIS.)

Les femmes sont les fleurs brillantes de l'humanité et des créatures délicates, dont la faiblesse implore notre appui. (JULIEN.)

Une belle femme plaît aux yeux; une bonne femme plaît au cœur: l'une est un bijou, l'autre est un trésor. (NAPOLÉON.)

On aime d'ordinaire les belles femmes par inclination; les laides par intérêt, les vertueuses par raison. (ANCELOT.)

Les mœurs sont si corrompues, que le mot même de chasteté est devenu suranné et presque ridicule. (DE LEVIS.)

Աւստի բէ որ մտածեմք որ ամեն բանի յարգը գործին վրայ է, ալ գործողին դիտարութեանը վրայ, ինչպէս չորախանանք, ինչպէս չգովեմք գերապատիւ Հարագատիկ հայրենաւոր բարենախանձը, որ իւր ազնուական սիրտը շարժեր ասանկ գերազանց առաքիլութեան մը ձեռնարկելու . որ գովութիւն բաւական կրնայ բլլալ երբոր մտածեմք բէ, այս երկրորդաշնակի նուագաց սրտաշար զգացմանց նետ անմեղ

(*) Ինչպէս որ իրենցն է:

օրիորդաց մտածմունքը ազնուացնելու. զանոնք ամենատեսակ առաքինի ու հայրենասեր բաղձանքներով վառելու, ու անոնց սրտին մէջ ազնիւ ու համեստ զգացմունք ազդելու միակ յարմար եւ ազդու միջոցն է :

Վերջապէս, երբոր մտածենք քե այս կարգ ազնուական սիրոյ սուրբ երգերը բաւական ըլլալով վիպասանական պարտաւելի ու վնասակար մտութեան (չըսեմ տոփանաց) երգերը հետազննելու ու անոնց անմեղութիւնը, պարկեշտութիւնն ու փափուկ համբար անարատ պանելու միակ նզօր ու օկտակար միջոցն է : Եւ յիշուի քե որ մեր խղճին ձայնին լսենք ու արդարասիրութեամբ դատենք՝ գերապատիւ Խորեն վարդապետին այս գործքերուն որչափ մեծ ու նրբափ *անգին* ըլլալը կրկին կրողում իմաստնոց սրոշմանը . վասն զի անոնց *շատուր՝ անդին « մենք խնայուան ենք, մենք մեծ ենք, մենք ամեն բան գիտենք... »* ըսողներու դատողութիւնն շատ արդար, ճիշտ ու հաստատ է. զօր օրինակ.

Le motif seul fait le mérite des actions des hommes, et le désintéressement y met la perfection. (LA BRUYÈRE.)

L'impérissable souvenir d'une bonne action répand sur toute notre vie un parfum de bonheur. (LACROIX.)

La véritable élévation est une disposition sublime de l'âme; son effet est d'inspirer au cœur de nobles sentiments.

(FÉNÉLON.)

La générosité est la plus belle et la plus aimable des qualités dont l'âme humaine puisse être ornée. (LACRETELLE AÎNÉ.)

Il faut un goût bien délicat pour être vraiment bienfaisant; mais ce goût est rare. (MALESHÉRBES.)

La véritable gloire est une grande réputation fondée sur les services qu'on a rendus à sa patrie. (CICÉRON.)

Ուստի ազգերնուս իրօք փառք ու պարծանք եղած Գարոցնեղ իրենց անգուսպ գաւակները ետ առնող եւ անոնց կուսակից շահասեր շողոքորները մէկ ըլլալով մեզի հարցունեն քե, « Ինչո՞ւ համար մեր կրթեալ ու բարի գաւակները ձեր այսչափ զոված անձերնուդ քով բան չսովբելով աժգոնութեամբ ետ գալ ուզեցին ու մենք ալ պարտաւորեցանք զանոնք ետ բերելու » : Մեր ասոնց պատասխանը այս է. Գուք բնաւ չէք նմանիր այն ազգասեր, առաքինի ու բարեսեր հայրերուն, որ Գարոցին օգուտը եւ Ուսուցչաց ազգասեր խնամակալութեան յարգը ճանչնալով, գաւակին խրկուած օրէն մինչեւ ցայսօր բողոքեցան են, մինչեւ վերջն ալ սխալ բողոքն գոնութեամբ : Գուք ձեր անգուսպ գաւակները խրկած ժամանակնիդ, արդեն ձեր անխոստն ու պարտաւելի օրինակներովը անոնց բարքը եղծուած էր : Գուք անանկ հայրեր էք, որ բնաւ սովբած չէք Սոզոմնի սա խօսքերը . « Ճանաչել գիմաստութիւն եւ զխրատ, « իմանալ զբանս հանձարոյ, իմիտ առնուլ զարդարութիւն ճշդ մարիտ եւ ուղղել զիրաւունս : Սկիզբն իմաստութեան երկիւղ « Տեսուն, հանձար բարի որ առնեն զնա » : Գուք անանկ հայրեր էք, որ ձեր գաւակները զվշտացնելու համար իրենց ըսած չէք սա խօսքերը . « Լուր որդեակ խրատու . հօր քո, եւ միմեզմեր զօրէն մօր քո, զի պատկ ընկալցի զուխ քո, եւ մանեակ ոսկի « խղարանցի քում : Լուր որդեակ եւ ընկալ զբանս իմ եւ բազ « մասցին ամբ կենաց քոց : Որդեակ մի նախանձիր ընդ շարս « եւ ցանկանայցես կալ ընդ նոսա . զի ստութիւն խորնի սիրտ « նոցա, եւ ցաւախօսին շրբունք նոցա : Իմաստուն լեր որդեակ « զի ուրախ լիցի սիրտ քո, եւ դարձն իբեկ զբանս նախատա « նաց » : Այս տեսակ հարկաւոր խրատները իր գաւակներուն շտառող հայրերու համար ըսուած է . « Զիմաստութիւն եւ ըզ « խրատ ամբարիշտք անգոսնեն : Ամենայն այր երեսի անձին « խրում արդար . բայց ուղղէ զսիրտս Տէր : Պիղծ է արդարոյ « այր անօրէն, եւ սկիզբէ անօրինի ուղիղ ճանապարհ : Մի խնա-

« յեր խրատեյ զտղայ, զի երէ հարկանես զնա զաւազանաւ »
« ոչ մտանի . դու հարկանես զնա զաւազանաւ . բայց զանձն « նորա փրկես իմաստունէ : Որ գիմաստութիւն եւ զխրատ ա « նարգէ՝ բշուատական է . եւ ընդունայն է յոյս նոցա եւ վա « տակ նոցա անօգուտ, եւ անպիտան զործք նոցա » :

Գուք անանկ հայրեր էք որ ձեր գաւակները Հայկազեան Վարժարան եղած ժամանակնին իրենց դատարանաց, կերակուրի եւ դպրոցական ուրիշ պէտքերու համար եղած ծախքերըն անգամ չվճարեցիք ..... Զեզ նման խորբարարոյ եւ անխրատ հայրերու համար առաքինի եւ զգօն անձինք, որ Աստուծմէ կվախնան եւ իմարդկանէ կամբնան երկու վճարով ձեր ճիշտ նկարագիրը յայտնեք են .

La véritable gloire est comme le vrai mérite : celle qui s'ignore est ordinairement la plus grande et la plus solide. (M. VARÉRY.)

Ne verse pas les bienfaits sur les méchants; c'est semer sur les vagues de la mer. (PHOCLÉDE.)

Գերապատիւ եւ Ազգասեր Սուրբ Հարցոյ հարազատաց անկեղծ սիրոյ յարգանքս նուիրելով .

Մնամ միշտ անձնանուէր բարեկամ

Ն. Մ. ՋՕՐԱՅԵԱՆ.

Տ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Մ. ՅԱԿՈՎԲԵԱՆ. Ազգասեր վարժապետ է ի Պորուշան, ուր մեծ գովութեամբ իւր պաշտօնը կկատարէ : Հետեւեալ ազնիւ տողերը իւր ուս մեզ գրած մէկ նամակէն կառնումք :

Ազգասեր Հայր, զԳերապատիւ Տեսուն Խորենայ զանմանական քերբուածոց գովեստից պատկա նիւտել մի միայն Խորենեան Քերբողաց քաջայարմար եւ զեղապատշաճ զօլ զխոսմ : Ուստի եւ զայլոց տկարագունից ոմանց լիարերան եւ մեծաձայն եւս գովեստան իբրու մտայլ համարիմ առ լուսով իմաստից քաջի Քերբողին, համանանգեա գտեալ նոցա անվարժ նկարչի որ զղիւցազանց պատկերս նկարագրեցի :

Շատ է ինձ ծանուցանել իզիտութիւն այսչափ, երէ որք միանգամ զեր իբրու ծայրիւ մտաին եւեր զճաշակ առեալ են զզբաւոր լեզուին եւ զգեղեցիկ հանձարոյ բանաստեղծութեան՝ այնուհետեւ վառեալք բորբոքեալք իսեր անգուգական քերբուածոյս է զի այլ յայլմէ լինին յերազեն կամ զՄայրն Հայաստան առ օտիւք խնդրել որոնել, եւ է զի բղձաժառ լինին զեր գոսկերսն իծոց նորին հանգուցանել :

Իսկ ըստ իս առանձինն եղուկ համարիմ անձին զի զուրկ գտանիմ իզեղեցիկ արուեստէ երաժշտութեանն, եւ ոչ միայն ես այլ եւ ամենեքեան որք իբրեւ զիսն են ստատնօր Հայկազունք քանզի եւ առ իզանձուկ սրտիս յազնեցուցանելոյ առ Գերմանացի ոմն դաշնակահար զնացի ննչեցուցանել զԱննուիսն եւ զԱղօրսն վասն Հայրենեաց, յորոց մինչեւ իխօր սրտիս ներգործեալ կրկնեցի եւ երեքիկնեցի եւ եւս զմայլմամբ եւ եւանդեամբ, *Տէր, կեցց՝ զՏէր Խորեն*. ընդ որում ո Ազգասեր Հարք, կեցցիք երջանիկ, կեցցիք չորերին երկայնատարբք եւ անարտում, յատաւել բարգաւաճանս Ազգիս, որում զօնիք անձնանուէր :

Գերապատուութեանց Ձերոց
Աննախոնարհ Ծառայ
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Մ. ՅԱԿՈՎԲԵԱՆ.

ԱՅՏԵԼՈՒԹՅՈՒՆ ՍՐՔԱԶԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ

Ի ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ ՍԱՄԱԹԻՈՅ

Աստուածապատիւ Է. Վենամայլ սրբազան Հայրապետ Է. ամենայն Հայոց ընդհանուր Պատրիարք Է. նորընտիր Կարուղիկոս ՄԱՏԹԷՈՍ աստուծարեալ Քահանայապետն բարեհաճեցաւ հոգեւոր շնորհաբաշխութեամբ Է. հայրագուր այցելութեամբ մխիթարել Սամարիոյ սուրբ Գեորգ Էկեղեցւոյ աստուածասէր ժողովուրդը: Վասնորոյ հոկտեմբերի 11/25ին շաբաթ առտու ժամ 5ին Օրբազիդէնէրկծի կառօք հասաւ Սամարիա *Ռզուննու օխա* ըսուած բաղը անփոյր ընելով օդոյն սպառնալիքը, ուր բարեպաշտօն Է. Էկեղեցւոյ Է. դպրոցին նախկին աշխատաւոր հայրապատիւ Տէր Ծէրունիին տունը իջնալով, անոր բազմամեայ ոգեսէր գործունեութեանն ալ կանխածանօք ըլլալով, հայրական օրհնութեամբ Է. մտերիմ սիրով մխիթարեց զանկա. նոյն միջոցին մեծապատիւ Նրամեան վսեմաշուք Պէյին արժանայարգ գործակալ Է. զգոնամիտ փոխանորդ բազմավաստակ Տ. Անդրանիկի տնօրէնութեամբը բանանայր Է. Էկեղեցական պաշտօնեայր սրբազգեստ շուրջաւոր Է. շապկօք կարգաւորեալ, բազմաբիւ խաջվառ Է. կերտներ հանդերձաւորեալ Է. ինքն սրբազան Հայրապետն ասղնէգործ կիտուածանկար ամբնովանեաւ բարձեալ իջորից, արկեալ զանճամբ շուրջաւ. ծանրագին՝ խաջ իճեռին Է. հայրապետական Էրեքկարգեան խաջ յառաջոյ վերամբարձ, նորին Սրբազնութեան պանծալի անուանը նըւիրեալ Էրգոց Էրածշտական նուագներով, խոռոն բազմութիւն յամենայն ազգաց իտեսիլ շրեղ հանդեսին փութացեալ, արքունի զինուորաց ուղեհորդ կարգաւորութեամբ հանդեսը սկսաւ, համեստափայլ ազգային տիկնայր, իրենց գովելի հայրասիրութիւնը Է. հանդիսակից ըլլալու բաղձանքինն առատ կընդրուկ Է. անուշահոտ ծխանելեօք անապարեցին յայտնելի սրբազան Քահանայապետին ճանապարհին վրայ իրենց տանը առջին, շատ ազգայինր ալ իրենց բարեպաշտական իղծը իրենց կարեացը համեմատ, սրբազան Հօրը անցից ճանապարհին վրայ ծանրագին շալէր Է. գորգէր տարածեցին մինչէւ որ հասաւ սուրբ Էկեղեցւոյն արտաքին դուռը. ասկէ մինչէւ սուրբ Էկեղեցւոյն գաւիքը *սելխիկ*, Է. տաճարին մեջ ծանր *սոխումա* տարածելով ոտքին տակը զնաց մինչէւ բեմին առաջը, ուր մաղրողական սաղմուք կարդալով նըստաւ իւր հայրապետական արոռը, Է. բոլոր ժողովըրդեան բարեպաշտ Է. սրտագին յարգանաց ցոյցը Է. աստուածային կրօնասէր իղծերը՝ ուղղափառ հա-

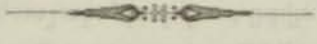
ւատոյ ջերմեանդութեան Է. տաճարի Աստուծոյ պաշտօնէից անկեղծ պատուասիրութեան հաւատտեացը հետ առ Աստուած Է. յանուն Բարձրելոյն նուիրելով օրհնեց զյուրքիւն հայազգի ժողովրդեանն, բարեմաղրու ճայնակցութեամբ վենամառ Է. արղարակորով Սուրբան Ապոստոլ մեծիտ հզօր Ինքնակալին կենացը պայծառութիւն Է. անդորրութիւն խնդրեց, Է. կնքելով զամենն, նովին հանդիսաւորութեամբ զընաց վասն իւր պատրաստեալ ծովահայեաց սենեակը:

Նրեկոյի ժամերգութեան պահուն նոյնպէս Էկեղեցական հանդիսի Էրածիշտ մանկանց *Ռւսխ շերտուր Էկեղեցի* Էրգելով զնաց սուրբ Էկեղեցին, ուր Էռաստիճան արոռը նստաւ ընդ գմբէրաւոր կարուղիկիւն նոր վասն իւր կազմեալ ըստ մերոյ Էկեղեցւոյ սովորութեան: 12 հոկտեմբերի կիրակէ առաւօտ նախ բան զսուրբ խորհուրդն յետ ըստ պատշաճի աւուրն Էրգոց նստաւ յատենի իվարդապետութիւն Է. իշինութիւն ժողովրդեանն, ուր աստուածախօս Է. առաքելական բանից վկայութեամբ Հայաստանեայց ուղղափառ Էկեղեցւոյ անարատ հաւատոյ ողջմտութիւնը յանդիման առնելով Է. յուսաւորելով, հաստատեց զամենքը իսէր սուրբ հաւատոյս Է. կրօնից, իխաղաղութիւն Է. յառաքինի գործս, Է. իյարատեւ նախանձ դպրոցական պայծառութեան արւաց Է. կուսանաց, զգուշացաւ իւր պատուական ձեռութիւնը ժողովրդոց կուտակելն, որ վեց հազարէն ասելի կնաշուք այն օրը իկողմանց կողմանց իյուր սրանչելի վարդապետութեանն Է. իտեսիլ շրեղ հանդեսին խոնեալ բազմութեանն. ապա մեծահանդէս շըրով սուրբ Է. անաւոր Խորհուրդը կատարեց, որուն շնորհաբաշխութեանը իւր ազնուածին պայազատ մեծայարգ Առաքել Էֆենտիին հետ ներկայ զտնօնեցաւ մեծահաստ ազգասէր Տատեան Ասպետափառ Պօղոս Ամիրայն, որ աւուրք յառաջ վերադարձեալ ի Փարիզէ, իւր անձկալի Հայրապետին օրհնութեանը փախարանօք բարեհաճեցաւ գալ ի Սամարիա, Է. պատուելով զնորին Վսեմափառութեան սպասահարկու Էկեղեցւոյն հոգաբարձու տեարս՝ սիրով ընդունեց անոնց կամակար Է. Էրախտապարտ ծառայութիւնները ազնուամիտ շնորհակալութեամբ. հոն ներկայացաւ նորին Սրբազնութեանն դպրոցին աշակերտաց առ նորին Վսեմափառութիւնն նուիրեալ Ուղերձը (Ա), ապա դպրոցին նախկին աշակերտաց յօրինեալ Ուղերձը (Բ), գործնք բարձրաճայն իյուր հանդիսականացն

ընթերցաս. սուրբ Սահակեան վարժարանի հայկաբանութեան դասատու բարեշնորհ Տ. Արիստակէս Մամբրէեան քահանայն, և որովհետեւ ազգային շնորհապարտութեան արժանի և անմոռաց արդեամբբ բարեհամբաւեայ գերյարգոյ Տ. Սարգիս Վ. Թեոդորեան շնորհապերճ անձկալի սուրբ Հայրը ներկայ էր, և դպրոցին նախկին աշակերտաց կանխաւ վասն նորին Սրբութեանն յօրինեայ Ուղերձը պատրաստ էր, (Գ), մատուցին և գայն նորին պատուական Հայրութեանն, որ ընդունեց խոնարհամիտ նեզութեամբ և որդեգորով խանդաղատանօր: Նորին վեհափայլ Սրբազնութիւնը գգուանօր և որդեսիրութեամբ ընդունելով յիշեայ ուղերձները օրհնեց ուսումնասէր պատանիքը, սրտագին օրհնութեամբ և քաջալերութեամբ զօրացոյց դպրոցին բազմամեայ ջանադիր և Տնօրէն մեծայարգ Տ. Անդրանիկ իւր մեծարու գործակցօրը, և բոլոր ուսումնական դասատուօրը, որոց ամենուն երկնային հատուցումն բարեաց մաղրեց. ապա բոլոր հանդիսականներով ընկերութեամբ մեծայարգ Պէյին խեղան բազմելով ընդունեց սիրով յարգոյ հոգաբարձուաց մեծարանքը, իղեմս նոցա ընդհանուր վիճակիս կարողին իղձերը, և նախ եկեղեցոյս շնորհագարդ Քարոզիչ Տ. Նիկողայոս Հայրը, սրբազնակատար Հօր արժանապօսակ հայրապետութեանը վրայ հանդիսականաց և ողջոյն ազգիս խնդակցութիւնը յայտնելով վեհափայլ Հօր պատուական կենացը զինի խմել առաջարկեց. ապա արժանապատիւ Տ. Արիստակէս Մամբրէեան շնորհապերճ քահանայն վիճակայնոց բերնէն շերմ արտայայտութեամբ ուրախակցութեան ճանը խօսեցաւ, և սրբազան Հօր ցանկալի կենացը համար զինի խմել առաջարկեց, որն որ վեհափայլ Հայրապետին բարձր հաճութեանը և հանդիսականաց արգանացը արժան ըլլալով, աստուածաբեայ սրբազան Քահանայապետն իներկայութեան պերճաշուր Պէյին և մեծայարգ հանդիսականացն իւր առանձին գոհութիւնը յայտնել բարեհաճեցաւ. Գերայարգ Տէր Նիկողայոս շնորհագարդ վարդապետին իւր հայրական խնամքը և հովանին, և իժամանակին բարեյօժար կամօր բարձր շնորհիս պատուասիրել խոստացաւ, և յիշեայ բարեշնորհ Տ. Արիստակէս Մամբրէեան պատուարժան քահանային արտօնութիւն շնորհեց բոսորագեղ ծաղկեկար փիլոն զգեկոյ, և երկօցուն միանգամայն իւր շնորհաբաշխ աջը կարկառելով Պանպսնիչ օրհնութեամբ վերահաստատեց իւր հայրապետական շնորհը խեղ ամենեցուն: Յետ այսորիկ յանձն առեայ վեհափայլ Պէյին հրաւերը յԱլիստեֆանօ յապարանս նորա, օրհնեաց առհասարակ գամենայն ժողովուրդսն, խնդամիտ բանիւր գոն էղէ:

զբարեպաշտութենէ և գեռանդուն մտադիւր ջանից և հոգոց եկեղեցոյն խնամակալացն, և յատկապէս զարքուն զանլրանելի և գհաւատարիմ ազգասիրութենէ մեծայարգ Տ. Անդրանիկ, որում՝ լու իլու վեհափայլ Պէյին, իղեմս ազգին իշնորհս ազգասէր և անխոնջ ծառայութեան նոր գեղապսակ պատուով փառասորել խոստացեայ, մեկնեցաւ աստի երկնի կառօր ուղեկցութեամբ մեծապատիւ Պէյին, և խոնօն բազմութեամբ ժողովրդեանն, բողով զբազումս նետոցն ակնկառուս, և միւսանգամ օրհնութեանցն կարողին անձկալիցս :

ԱԶԳԱՍԷՐ ՈՍՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՊԱՏԻ ԵՒ ՍՐԲԱԶՆ ՀԱՅՐԱԳԵՏ ՀՈԳԵՆՕՐ ՏԷՐ

Աստուածապատիւ Սրբազնութեանց սուրբ զարչապարացը առջին իմ խոնարհ հայրենակիցներուս և անոնց երեսփոխան կարգուած մեծայարգ Տէարց պատկառելի ներկայ ակումբին հոգեգուարձ ցնծութեանը և բերկրանացը բարգման կենալու պատիւ ունենալուս բարեբաղդութիւնը՝ մեծ վստահութիւն կուտայ ծառայիլ, Աստուածապատիւ Տէր, որ ձեր գործագութիւն Սրբազնութիւնն այ չպիտի խնայէ տկարախօս բարգմանչիս վրայ իւր վափաբելի հովանին տարածել, և հոգեշունջ մաղրանաց օժանդակութեամբ պիտի հաճի կազդուրել իմ բորովախօս բեզուս համայն վիճակիս խնդութիւնը և շնորհապարտ ուրախակցութիւնը ձեր Սրբազնութեանը յայտնել և նորին վեհափառութեան բարձր հաճութիւնը գրաւել որպէսզի այս ցնծալից շնորհապարտութեան ձայնիս նուագերգութիւնը Ձեր և Ձեր միայն խնկանուէր աղօթից և մաղրանաց ներշնչութենէն զօրացած և քաջալերութիւն գտած ըլլայ :

Աստուածապատիւ Տէր, այս առաջին անգամբ չէ՞ որ վիճակիս համօրէն ժողովուրդը մի գմիով էլեայ ձեր վափաբելի պատկերը՝ ձեր պատկառելի և սիրելի ներկայութիւնը կցանկան տեսնալ. ոչ. ձեր օրհնածիր շնորհաբաշխութեան և աստուածախօս վարդապետութեան առաջին ձաշակը և հանդեսը չէ, որ կզգայ և կվաշէկ այսօր հոգով, ոչ, ձերք և տղայք, կուսան և երիտասարդ, ուսումնական և անվարձ, վեհազն և հասարակ ժողովուրդ ձեր հրաշատիպ ներկայութեամբբ այլ յայնմ էղած, ուրախութեան նուագներ կնչէ, և ցնծութեան կարիկներ կոռօզեն ձերունեաց փառագարդ ալիքը, ոչ ոչ այս առաջին չէ մեր վիճակին համար, այլ ձեր Սրբազնութեան Աստուածակիր հոգոյն մէջ իւրաքանչիւր որ իւր տենչանքը գտնալով, ձերք իր միաբարութիւնը, տղայն՝ իր գործագութիւնը հայրը, կուսանն՝ իր պաշտպանը, երիտասարդն իր հանձնարը և իմաստութիւնը, ուսումնականն՝ իր ձարակը, անվարձն իր իմաստասիրութիւնը՝ ո՞ր մեկն ըսեմ, վեհափայլ հոգոյց մէջ ազգասիրութիւն, ուսումնասիրութիւն, ազգային յանաջադիմութեան բաղձանք, ալեգարդ հասակիդ վրայ արի արքուն և անլրանելի գործունէութիւն, բարեաց առիթ հանդեսներու Աստուածիմաստ Տնտեսութիւն, Ազգային ծանր և բազմազգար հոգոց մէջ անձերանալի արիութիւն, որոնք ամենը ազգի մը պայծառութեան հարկաւոր և անհրաժեշտ միջոցներն ըլլալով, աստիք են, որ ազգիս լրութեան ցնծութիւնը կբազմապատկեն :

Այս բարեբաստիկ առարկնութիւններն են արդարեւ, որ ձեր վեճափայլ Սրբազնութեան Աստուածակիր նոգոյն գարդ, եւ Գլխող ուղղափառ Եկեղեցւոյս Աստուածահիւս պսակ կրօյրեն. եւ ո՞վ ջնիւնար ջը բաղնար այս պսակակիր Գլխող տեսնայ ու ցնծայ. ինչէն է Աստուածապատիւ Տէր, որ այսօր սուրբ Եկեղեցիս ուրիշ նոգեզուարձ եւ բերկրաւոր նուազներեն աւելի շքեղ տեսութեամբ, իւր ցնծութեան զգացումները Եկեղեցական շրով ու հանդեսներով յայտնել կ'փութայ: Ներեցէր Աստուածապատիւ Տէր, բէ որ ձեր սրբազնութեանը ձանձրութիւն տալ կ'լանդգնիմ, բարեհաճեցէր յիշելու Տէր՝ որ տղայք անկանուն կ'լսօսին, բայց պարզ անմեղ եւ միշտ անկեղծ կ'լսօսին: սուրբ Եկեղեցիս ընդհանուր ազգիս լրութեան պատկերն ըլլալով, անա սուրբ Եկեղեցիս ալ իր գլխող, հօտը իր հովիւր, եւ որ ճշմարիտ է, այրիացեալ նարսը իւր բազազարդ փեսայն, քրիստոսական ժողովը իւր արոնակալը գտնելով, ինչպէս կրնայ իւր ցնծութիւնը վարագորել: Վեճափայլ Տէր ձեր գրութեան եւ Երկայնմտութեան քաղցր շնորհը տարածեցէր անգամ մը այս պանծալի տեսարանիս վրայ եւ անա ծիշտ արմատենեաց տօնի վտնմ նկարագիրը եւ Երկրպագելի յիշատակը Երկնաւոր ազդեցութեան խորհրդով կատարուած պիտի տեսնար. ձեր բարեպաշտ որդոցը նոգեհորական ցնծութեամբ եւ նախանձախնդիր ոգովը ձեր մարդասէր խոնարհութեանը եւ շնորհաբեր գալստեանը բնոյաց քաղաքս, խոնեցան ժողովուրդը, պակեան ներանոսը խօսն այսր Էրեար, խնդամիտ վագեցին արք եւ կանայք, շնորհածաւալ գայուսող եւ օրհնապարգէս ողջունիկ աւետիսը խմբէց կարգ կարգ Եկեղեցական եւ աշխարհական սպասանարկուները, եւ խաջանիշ ողջունատուղ ոջ յէ եւ ոջ յաւանակ վերելեալ, այլ խօնարհամիտ հեզութեամբ քրիստոսատիպ կնկարագրէր, իւրարանջիւր հաւատացեցոց սիրտը Երկնաւոր վարդապետին սիրոյն հանգիստ եւ օրարան պատրաստելով: Այն Տէր, անա մանկանց օրհնութիւնները եւ Երգերը Երկինքը կգոռացնեն ովսաննայ իբարձունս առարկով, անա եւ ձերոց ցնծալից աղաղակները Երկիրը կողորդին օրհնեալ բազաւորութիւն հօր մերոյ Գրիգորի, օրհնութիւն իբարձունս խաղաղութիւն յերկինս եւ յերկրի, օրհնեալ որ գազո յանուն Տեառն խաջապսակ փառօր եւ յաղթանակ զքոշակաւ խաջի գոջելով: Բնքէ ջրնաղ եւ սրանջելի նկարագրիս, անա հանդերձից եւ արմատենեաց ոստերու փոխանակ նրկարակերտ շախեր տարածուած, եւ անուշամոտ խրնկոց, եւ կնդրկաց բուրձունքներ օղը կ'եցնէին, զիւրաբառամ բարձ միւղերը, անա սրանջելի առարկնութեանց անբառամ ծաղկներու փունջ փոխուած սեր միութիւն եւ խաղաղութիւն կրութեն, եւ ինչպէս կարելի է հին եւ Երկրպագելի տօնի մը նորասրանջ յիշատակը կատարուած ստենը ջիշատակութիւն եւ ցնծութեամբ ջաղաղակել, օրհնեալ որ գազո յանուն տեառն ակնկալութիւն Բարայելի. ո՞վ կրնայ ըսել Հայր, անձկալի ծնողը տեսնող որդին, Աստուածապատիւ Հայրապետին ջերմ ժողովուրդը, ոջ, ոջ, հովութիւն աննարագատ՝ արօտեն փախտակական ոջխարը բող լոռ, դարանամուտ գայլերուն անացօղ մօլորեալ ոջխարը բող ափ իբերան ըլլալ: Ով գորութիւն կրօնիչ ուղղափառ Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց, ո՞վ Երկրպագելի վարդապետութիւն, ոջխարը իմ ձայնի իծում լսեն, մենք լռենք Հայր, ոջ, երբ մենք լռենք, բարինք կաղաղակեն: Ոջխարը էմբ Բրիստոսի եւ ինմանե աւանդեալ Սրբազնասուրբ Հովնատապետի, վասնորոյ եւ ուրախութեամբ կերգմը, օրհնութիւն յերկինս, որ արժանի ըրաւ մեզի այս բարեբաստիկ շնորհը ձեր ներկայութեամբը վայելելու:

Ո՞ր Էրջանիկ Սամարիացիք, ո՞ւ աղբատիկ Սամարիա, Էրջանկութեամբ կ'պարծիս. աղբատութեամբ կ'օխանաս, ինչ հակառակ միանգամայն եւ ճշմարիտ խօսք. Էրջանի նոգում աղբատաց վարդապետողին ջերմ աշակերտ Սամարիա, աղբատ եւ բնջիւր բայց արիասիրտ անբնկձէլի ոգով աղբատութեան տագնապներուն դիմագրաւ, աղբատիկ կենօք բու հայրենուանդ կրօնիցդ եւ քրիստոնեական պարտուցդ հաւատարիմ, անա Էրջանիկ եւ, ազգային խրնամօք վեճանձն զիւցազանց առատ մեռնտուութեամբ յառաջադիմութեան բաղնանքով ազգին յարգը գրաւած եւ, անա Էրջանիկ եւ, Սամարիա Սամարիա ո՞ր Էրջանիկ աղբատիկ Սամարիա, բու մեջդ կատարուած խորհրդական արմատենեաց տօնի նկարագիրը բու Էրջանկութեանդ եւ բարեպաշտութեանդ փառատուր ճակատը ազգային պարծանք մը եւ ներքող մ'ալ կնրեց մինչեւ յախտեան. Էրջանիկ Սամարիա, անա, այն՝ որ Էրբեմն բու բուռն հարստանարութեան եւ անօգնական միանկիղ մեջ բու Եկեղեցւոյդ առեանը ըզի միսիրութեան հայր, սիովանաց եւ քաջաչեւութեան հոսանքը կ'խաղացներ բու նոգոյղ մրայ յախտեանակ գետերու պէս, անա այսօր ընդհանուր քանանայն եւ քանանայապետ, սրբազան քանանայապետին Գրիգորի հօր մերոյ արժանապսակ յաջօրը, խաղաղութեան սիրոյ եւ համակամ Էղբայրութեան եւ խոնարհութեան աւետաբեր նրեշտակ կուգայ այն, որ սիրով նոգոյն սիրով ազգին խոռովութեան եւ Երկպատակութեան կրճիմը վերցունելու. եւ Երկուց որմոց միութեան գրախ կնստի այն աշակերտը, որ այսօր սուրբ առարկեական կարողիկէ Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց արոնակալութիւնը կ'ծառանգէ աստուածապատիւ Տ. ՄԱՍԵԱՅ Սրբազան Կարողիկիս ամենայն Հայոց: Նրջանիկ եւ ո՞ւ աղբատիկ Սամարիա, դուն որ Էրբեմն բու գիրկդ, բու ափ մը գետինդ օրոց եւ խանձարուր տուած, բու վարժիցդ մեջ աստուածապաշտութեան սկզբունքներն գարգացուցիր, անա այսօր վերին տեսչութիւնը իւր անբնկին խորհրդովը եւ Սրբազան Բանանայապետիս մաղբանօքը եւ գոնութեամբը ազգային կառավարութեան բարձր արոնը կ'կոջէ արհիպատիւ Տ. Գեօրգ սրբազան Արքեպիսկոպոս բու ցանկալի հայրենակիցդ, նոգեանոյց կարամբ վերցունցած Էրբեմն գտնիկ մանկիտի, այժմ ըզի հովիւ կ'կարգէ Աստուած: Աղբատիկ Սամարիա, իրաւ արդի ժամանակիս մեջ պերճապատիւ զիւցազուններու բնակութիւն ջուրնս, բայց եւ այնպէս Էրջանիկ եւ, յարեմտից կուտէ ազնուազարմ Տառեան պերճաշուր Պիլերը, եւ իջորից ծագաց մայրաքաղաքիս մեծագլի վեճանձն բարեբարները ըզի բեարկու ունենալով. բայց ինչ կ'ըսեմ. նորին վաճմութեան ազգատոնմին համեատութիւնը կ'ներեն յանդգնութեանը յիշել. Ազգային ընդհանուր Էրախտագիտութեան պարտիքը զիս կրնուողատեն: Անա Նրամեան բարեացապարտ տան շառաւիղ եւ սրբոյ Եկեղեցւոյս ժառանգական վերատեսուչ անձկալի Պէլիս խանձարուր տուող տունը, ազգի մարդկան պարծանք եւ Էրջանկութիւն Էղողին ասպնջական Բերդեմէմի անշուր մտորին նման բու սանձաններուդ մեջ ջէ մի, Էրջանիկ Սամարիա, ինչ յոյսեր կ'լսայտան սիրող, ինչ ակնկալութիւններ բու նոգիղ կ'վերանորոգեն, ո՞վ կ'ըսէ որ դուն աղբատ եւ, ո՞վ կ'ըսէ որ դուն կրտսեր եւ յիշատան Յուդայ. անա մեկ կողմէն Հայր մը հայրապետական բարձր արոնը կոջուած արժանապէս, եւ միւս կողմէն որդի մը բու որդկոցդ մտացը որդեգորով նախանձախնդիր եւ պաշտպան. ալ Բարեյուն գերի գացող Բարայելացոց յացը մի լար. բու կուակարաններդ ուռեաց ոստերեն կ'ախելով աղբատութեամբ եւ խոռովութեամբ բու հայրենիքից բաժնուելուդ

համար, անա օրհնութեան տուներդ, արու մանկանց
 և կուսանաց վարժարանները ո՞չ ապարեն բու օր-
 նութեան տուներդ և բու հայրենիքդ վերականգնող-
 ներն են, աստուածապատիւ Քահանայապետիս աս-
 տուածագոր ձեռքը սուրբ Սահակեան վարժարանիս
 հաստատութեան և յառաջադիմութեան ճիմունքը
 դրաւ, և նորբնոյի Զօրաբաբելիս ձեռքը աջակից
 սրբազան Քահանայապետի սուրբ Նունեան վարժա-
 րանիս յառաջադիմութիւնը և պայծառութիւնը պի-
 տի շնորհէ, և միաբան ազգայնամ Տեարցս աստա-
 րութեամբ մարդկային այս երկու սեռիս մտաւորական
 և բարոյական զարգացման տուներուն շքեղութիւնը
 կանգնին ամբառնան երկնից աստեղազարդ բարձրու-
 թիւնը իմամբաւ նախանձեղի :

Վասնորոյ բաջայերեցիր, և բու ցնծութեանդ եր-
 ջանկատ բարութեան զգացումներդ իմ բարգմանու-
 րեամբս մերկայանալու ժամուղ մի յապաղէր բու
 օրհնայի բերանդ առ Աստուած ուղղել գոնութեամբ,
 որ ինքն երկնաւոր Քահանայապետն Յիսուս իւր էկե-
 դեցոյն ընտրած փոխանորդ և փրկութեան առաջ-
 նորդ ՄԱՏՔԷՍՍ սրբազան Կարուղիկոս և աստուա-
 ծաբեալ Հայրապետն մեր ընդ երկայն առուր յարո-
 ռակայութեան և ինչպապետութեան գահազկու-
 րեան հաստատուն պահեսցէ. աստուածակիր սրտին
 մշտավառ. Եռանդը արփիահրատ բոցանշոյ սիրով
 անշիջանելի պահպանեսցէ, զագոս Հայոց առ հա-
 սարակ իշնորհս հայրագութ խնամոց նորին Սրբազ-
 նութեանն յանձն արասցէ. Նորին Սրբազնութիւն
 նորբնոյի Սրբազան Պատրիարք հօր առուր խաղա-
 դութեան և պայծառութեան շնորհեսցէ արժանանայց
 մաղբանօր վեհափայլ Հայրապետին մերոյ, զվսեմա-
 փայլ Պէյս մեր և զագգասեր Տեարս բարեբաստիկ
 կենօր և պերճապայծառ փառօր գեղազարդարեսցէ :
 Այս են անա մեր բարեմաղբութիւնները վիճակովին
 ու Հայր սուրբ առ ոգեգուարձ հանդեսիս, և դուք բարե-
 համեցէր անձրեւել մեր շնորհապարգէ օրհնութեան
 ցօղը մեր ծաբաւեալ սրտիցը վրայ որ անկկատեա կը-
 պաղատիմք վայելէ, և նուիրական սիրայորդոր բա-
 ժակներուս ծափն և ուղերձը, որ խոնարհ ժողո-
 վըրդեանս սիրայիք ցնծութիւնը և ուխտը կպատ-
 կերէ, ընդունելութեան շնորհրնուղ մի գրկէր այս
 սիրագեղուն սեղանոյս վրայ, որպէսզի այս ըլլայ մեր
 պարծանքը մեր յետագայ ծննդոցը առջեւ, և մեր հայ-
 րագորով սրտին ծայրայից շնորհացը արժանի ըլլա-
 յու գրաւականիս :

Ա.
 ՌՒՂԱԲԸ

ԻՆԴՎԱՅՈՒԹԻՒՆ ՇՆՈՐՀԱԲԵՐ ԳԱԼՍԵԱՆ

ՍՏՏՈՒԱԾԱԳԱՏԻ ԵՒ ՎԵՍՈՓՈՅԱԼ

Տ. ՄԱՏՔԷՍՍԻ ՍՏՏՈՒԱԾԵԼՆՏԻՐ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԿԱՔՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ.

- Երկնաղշիւոյ շնորհաց Սիրոյ Նուիրակ
- ժըմնէ ժրպիտ աւետարներ երկնաւոր.
- Ի Հայաստան պերճ յովեանարս վարդանոյշ
- Մագեաց անմուտ սուրբ ասուտտ տիրազօր :
- Հայկաձրնին ձօս ծառաստանէք գեղուղէշ
- Փրքին իցօղ, ցօղ օրհնածիր երկնաւառ .
- Պարբեւածին խայտայ մանկտին և կուսան
- Մանկտին 'նդ առաջ Հովուապետիդ յօրհնիս շատ :
- Մեզ իրարձանց ծագեաց Պաշտպան յաստուածուստ

Պարզել զգրօշ Քրիստոսաւանդ խաչակիր .
 Զիարախ հօտին սիրոյ առնուլ բնարկու
 Զիարախ գնեալ արեամբ նորոյ վարդածիր :
 Մեզ մատնանիշ մեզ ընդ երկիրն Աւետեաց
 Աւետաւոր առաջնորդել նորս Յետու .
 Յերկիր որ զքինս ծաբաւաշարրն անուշել
 Բաշխն ստինք ծորան կարին և մեղու :
 Այն շնորհաց եղեմախառն ըղիտ վտակ
 Առ Սահակայ Տաւ և Նունեան Որօրոց .
 Սօսափեցին ծաղկածաւալ դալարիք
 Յօսկեարից նկարանիշ ծործորոց :
 Պրսակ իզուխ կապել հարօտ ասկեծիր
 Պրճնէ մարմանդ վարդ և պարկեշտ մանիշակ .
 Հովանացի Հովուապետիս Սուրբ Արև
 Հովանացի մինչ աստղաբիւ անցցն զարք :
 Տէր, քո բարեացդ կեցցէ Մասիս պերճ բարօզ
 Բաջանունդ պերճ մուսայից առաջնայր,
 Ո՛չ կճեից խեանս դրոշմել սոռացոտ
 Եւ ոչ անգոր իպղինձ անխօս ժանգաճար :
 Բոյին փառացի ննչել նուազ սիրանոյշ
 Խաղան մատունքս յաղիս ընդ յայն ասպարեզ .
 Մեր սիրոք խոնարհ յանձուխ սեղան և խաբոյկ
 Թորով լեզուս ինքնանուր ողջակէզ :

Նուիրեալ յաշակերաց Ս. Սահակեան Վարժարանիս Սամարիոյ

12 Հոկտեմբեր, 1858:

Բ.
 ՌՒՂԱԲԸ

ԻՆԴՎԱՅՈՒԹԻՒՆ ՇՆՈՐՀԱԲԵՐ ԱՅՏՈՒԹԵԱՆ

ՍՏՏՈՒԱԾԱԳԱՏԻ Տ. ՄԱՏՔԷՍՍ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԿԱՔՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ.

Բարաստան Պարբեւիս պերճ անկոց ձեռասուն
 Նոր իցօղ երկնածիր նոր ցօղեալ ալաղձուն
 Անուշից ընդ բուրմունս վառ իխանդ վառ իսեր
 Նոր սօսին տայ ծաւալ ճիղմ ոստոցն ընդ այրի :
 Ի իմաստից կայ յակճիւս ընդ նախկին բնաղիրն
 Որ, յարուն բնագանդեան մինչ յոգի սիրայիք,
 Իբր արեզ արփաւոր շող ցայտեր ինքնարար
 Զարամայ տանն վսեմ բաց մերձել զխաւար :
 Զլասցնուք միք մեք քո զճգանս առաջին
 Կուս կալեալ զձեռաց մանկտուոյն Հայկաձրն .
 Յիմաստից անձանձիր ճնմիր յասպարեզ
 Մրցելով անկուսն ցանդ ընդ խոջս աստակավրեմ :
 Քեւ յորդեալ կենազորձ աղբիբակն գիտութեան
 Քեւ այն շատ վարժից տունէք մառաղ փրքեցան .
 Եւ այլ ևս տարաղմ ընդ սանձանս նեռաւոր
 Մաւալեալ ոռօգեր զժաղկուսն տարփաւոր :
 Ի յեկից մինչ խնուս Հայարնակ աշխարհին
 Զիր առատ շնորհաց անխրտիր բաշխին .
 Պրճ յախանց Պանտոսին ոն պապազանք սրացան
 Աշխարհին ընդ ոյրօտս աւետեաց երկնել ձայն :
 Թէ յարուն Քրկգորի վն ալուձր անդ Հայկայ
 Զարձանին տայ հրաւեր բաջ Հովուիդ գերակայ .
 Մի այլ ևս իմ Մասիս ընդ անպօք սնարոյր
 Զլաղիս քո նեղօք գարտասուաց դառնալոր :
 Հն նորօզ քեզ Հովիւ ոչխարացի մորդ
 Իզն գարդ կրօնիս կուս գնեալ հայրարար
 Հն փութայ քո իպրկիս խոր վշտաց միսիրար
 Իրարխոյս նովուական նախանարց քո տկար :
 Բարէ Հայր, իպաշտօն վն փառացի նուիրական

Հանեաց տալ խանրակար գազդ հօր մեզ օճան
Մեզ սանիցս նորահրատ միտքեան Պարբեան
Որ իբր է անձկոտ գորավիզ ջերմ խանդից :

Նուիրեայ իղիմաց ընկերութեան Մանից Սուրբ Սանակայ Պարբեի Պաշտպանի համանուն Վարժարանիս :

1858, Հոկտեմբեր 12 :

Գ.
ՈՒՂԵՐԶ

ԻՆՆԴԱԿՅՈՒԹԻՒՆ ԱՆՉԿԱԼԻ ԳԱՂՍՏԵԱՆ

ՎՍՏԱՎՈՐ ԵՒ ԳԵՐԱՊՍԻՒ

ՏԵՆՈՒՆ ՍՍԻԳՍԻ ԹԻՆՊՈՐԵԱՆ

ՀՈԳԵՆԱՐԶ ՎԱՐՊԱՊԵՏԻ ՆՈՒԻՐԻ

Յայգուն այգուն ոսկեզոյն արծաթաման Արեակ
Սրակապանեն վարդածիր իզել ծրպիտ առնու ման.
Մեզ սա փութայ յատուածուստ անխօս բանրիք երկնառայ
Չմեծն պետեի նոր Սանակ :

Համաշխարհիկ Անձկաւոյդ կրբոտ դատուն մեղմ յաւաչ
Մատաղորեան պարզե զիրկ բեաւրացիկ. ընդ նոցայն
Երամ անձկոտ տօնընծայ մեք ձիրենուպ ընդ առաջ
Չքոյդ համբուրիս պաշտել զՍէ :

Սանակայս մեր խնդաց տուն՝ իրես բուռցիկ Հայրենայն
Գրկապարիկ ողջունել դրացի տանեն զնոր Պարբե.
Գառն յորբութեան յամու՝ ծոց ծնանին աստղունք զնախնայն
Չօսկեղարուն պնենի տուն :

Չինչ հեշարեկալ թեզ գօրեն յաղիս տկար մեր տաւիզք
Հիւսել, որոց չբասն ոսկեառաիկք ձեռագրօշ.
Մինչ ինուշակ պերճանան անմահ անուանդ վնն անդրիք
Չօխ Գաղղիս ճօխ ննդիկ :

Չնոյն յայնուր պատմե զփառս բազմադարեան մեր Մասիս
Չանշուք աներս արգասու ընդ զոյդ ամուս յորդեալ վայր
Իքիրան իբրու գրարավազ Երասիս, Եփրատ եւ Տիգրիս
Այիս յայիս արծաթիս :

Երկիր՝ ուր հարցս ձեռքանան ոսկերտութի ընդ զիւր իշտիս
Հագարամեայ առ մոխրովն որպէս յետեան շառաւիղ
Վերընձիւղէ անուշի զշուրքն կարմիր հեշտ գրիմս
Չերփնեայ ծաղիկս եւ զծիլս :

Հեշտ երգեցիկք օղաչու ոսկեքնարիս թե զարժան
Երգեն նուագս սիրանոյշ օրննել, իմ Հայք, քոյդ զարեւ.
Եւ իմ շքրութեք մըշտամտունչ տրկար յորննիս շատանան
Գիտեմ, Հայք չեն բաւական :

Թոխր բրդրիկս իմ յողջոյն կապուտօղնեայ ծովափանց
Թոխր հոգոյս նախրակ իրես սիրոյս եւ ըղձիցս.
Ընդ իմս նուէր թեզ դադար իղիրկս ու իծոց սիրագգած
Երգել զփառս պարժանաց :

Իղիմաց Ս. Սանակայ սանից ընկերութեան
ՀԵԹՈՒՄ Ս. Ե.
12 Հոկտեմբեր 1858.

ՀԱՌ ԻՓՈՒՌՈՒՄՆ ԱՍՏԵԱՅ

ԳԱԻԹ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԻՍՈՒՐԻԲ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ.

Հետեւեալ դամբանական ձառը տպագրելու աղա-
ջանօր կյուղարիկ մեզ գերապատիւ Եսայի վարդա-
պետն, Կեսարիոյ Թալաս գեղէն, միաբան Ս. Երուսա-
ղէմի : Այս սգալի ձառը խօսած է նա յԵրուսաղէմ ին

հոկտեմբեր, ինանդէս յուղարկաւորութեան Գալիլի
Եպիսկոպոսին որ Պօլսոյ Պատրիարքութեան փոխա-
նարդ ընտրուեցաւ, եւ որ ինչպէս յայտնի է թիչ ժամա-
նակ կրցաւ իւր պաշտօնը կատարել, հիւանդութեանը
պատճառաւ : Ուստի Երուսաղէմ վերադառնալով
նոն 40 օր քաղցկէղ հիւանդութեամբ տանջուելէն ետեւ
հոկտեմբերի 5ին առ Աստուած կվերափոխի :

Գեր. Եսայի վարդապետը Գալիլի սրբազանին է-
րախտագետ աշակերտն եղած է : Իւր եռանդուն ու-
սումնասիրութիւնը զովետից է արժանաւոր, որով
եւ 1837ի մայիսի 29ին բազում ջանիւր եւ աշխատու-
բեամբ սկսաւ Երուսաղէմայ մեջ Սրբոց Յակոբեանց
վանից Վերձանութեան Թանգարանը, եւ օրէ օր կզար-
դարէ ձեռագիր եւ տպագիր մատենիւր : Երանիլի թե
Գեր. վարդապետին ուսումնասիր օրինակին շատերը
հետեւեալն, եւ ընթերցման դժուարութիւնները զիւրա-
ցընելով մեր ազգայնոց զիմաց Ուսման սերն ալ
հետզհետեւ անցընելին :

Սաստկազոյն տագնապ եւ դառնաղետ միշտ մանու եւ սուգ
ցաւազին իմանին մահարէր, յորում առանդեալ զսրբասնեայ
Հոգին ամենասիրելի առատագուր Հօրս, որոյ ցաւ եւ կակիծ
ուժգինս վշտացոյց զողորմելոյս ոգին վշտակիր, ուր վասն ու-
սուցիք աղաչեմ ուսուցիք խոխրալի առուրս ինձ զկերպ բանա-
տացութեանս սօղակից եղբարք իմ եւ ցաւակից. երէ վննչ դեպ,
յայս խոսան սգապատ պանու իձեռս առեալ բանախօսել զամ-
բանական ճառիս բազմախնամ հանգուցելոյս զախուր հան-
դեան յուղարկաւորութեան : զոր անա տեսանեմ յանկողին
մանու եւ իրազաղ ամփոփեալ իբր զի անկեղան, որ փոքր միւս
եւս յառաջազոյն կենդանի ընդ մեզ կենտից եւրոյ մեզ խօսեր
բանս աղուականս բառ բնական բարուցն : Երէ կոծել զկոծ
միայն ինձ առաջի առնէք ընդ արտասուտկցող եղբարք եւ
զօմել զանճնարին տագնապ դառնութեան սրտիս՝ յոր յեղա-
կարծ իմն արկ զիս անողորմ բանութիւն մանուն, զինչ ապա
առ նեռաւորս կցորդել այնու : Երէ չողբալ երբեք եւ խուզ չնա-
մակիլ. ո՞ն, զիմոր ժուժել : զի անա տեսանեմ զերախտաւորս
իմ, որ ոչ սակաւ անգամ զձեռս կարկառեք կարօտեղցն բառ
ամենայնի. եղնակ, զի անա անկեալ եւ փակեալ ընդ կողա-
նօք մանուն՝ կարօտի օճանդակութեան աղօթից եւ խնդրու-
ածց մերոց : Տեսանեմ զգոհացողական բերանն փակեալ, ոչ
կարէ շարժել զբաղցրարան զիւր լեզու յակունս շնորհաց ճըշ-
մարտութեան իբարդութիւն բանի եւ խրատու : Տեսանեմ թզ-
պատուհանս զգայարանաց՝ որովք յակնարկութիւն հանգու-
ցաներ ինքն զսիրտ ամենեցուն, իլուսոյ անտի գրկեալ, չգօրե
տեսանել առ ինքն գեկեալու : Տեսանեմ զքրնաղաղեմ երեսն որ
ի Հոգոյն պայծառութենէ փայլէր, ի խոյն խնկոյ ալլազունեալ :
Տեսանեմ զսուրբ աջն, որ փոքր մի յառաջ զանման Գալիլի
զիշատակս կառաւրէր եւ մեզ կարկառեք խուրք համբոյր, անա
տեսանի անշարժ : Ով առուրս դառնութեան, զի բանագրօտե
զարտասուսաց զետս իշուցանել :

Տեսանեմ վերառեալ իրեան սրբոյ եկեղեցոյս յանդիման
սուրբ Պատարագի, եւ անա անդէն զան ամենեքին սեւազ-
գետօք՝ Հարք եւ Եղբարք զգուլս ունեւով զՎեհապետն մեր
զպատուական Հայրապետն, անմիջապէս յտին զփոխարեւ
45ամեայ հաւատարիմ աշխատութեան հանգուցելոյս՝ նրաշալի
ատենարանութեամբ հատուցանէր զիւր զսիրալրականին ար-

դիւնս Հայրաբար, որով ոչ սակաւ սփոփեցան սիրոք մեր ճմլեալք, ապա եւ կատարեալ գկարզ օժման Հանգուցելոյս ըստ արարողութեան Հայաստանեայց Եկեղեցոյ :

Եկ աստե՛ն աղաչեմ եկ քնարանարդ Գառիք եւ նիստ ի ժողովս, յարեան՝ ուղղեն գրնարդ տասնադի, զի անա զաչս ի վեր առեալ՝ տեսանեմ խուրք Սեղանն Տերունի զի կարգակատարք նեղձամղձով լեալ յարտատուս չգօրեն ըստ այլում պանու պաշտել զկարգ. եւ ամենայն միարանուրինս նոցա նամաձայն, անպատմելի նկեկանօք զարտատուաց զեռս իջուցանեն յաչաց:

Աստե՛ն գունդ երախտագիտացն խոնարճ ակնարկութեամբ սուգ զգեցեալ դառն վշտօք նոզուց նանեն: Անդե՛ն գումարք տերունականաց զմայլեալ սրտարել ձայնիս զողբս յօրինեն: Ո՛ր բողից զպատկանելի ցաւակցութիւնս օտարազգացն, որ միանգամայն իխոր սրտե՛ ցաւակցորդ առնէին զանձինս իւրեանց, նմանեալ մեզ յամենայնի:

Ո՛վ անակնկալ աղետիցս՝ եւ տարապայման ցաւոցս: Չի է ինձ աստե՛ն նեղձամղձով զոլ՝ եւ ոչ մոխիր զզլխով արկանել. զի անա յանկարծանաս ընդ մահ բարերարիս կեամ լերդակեզ խարշատեալ սակս անգառնայի նրաժարման աստուածարեալ երախտաւորին իմոյ. եւ զիմրդ ոչ զուզաձայնիցին ամենեքին իմի. զի որ ողջախորհուրդ իցե՛, որ ընդ տեսանել զայսպիսի նոջակեալ այրն դիակնացեալ ինեքրոյ ոտից մահու՝ ոչ արտասուիցե՛: Ո՛վ ողորմելի տեօիլ, ո՛վ արարիչ իմ, զի անա ըստ անսուտ բանիդ նարկ է մեզ մեռանիլ, զի լցցի վճիռ սահմանադրութեան ամենակայիլ:

Բնքե՛ աննասութեանս, զի է ինձ վայրապար մտանել զնետ, զի երբ կարացից բորովախօս լեզուս լուսարանել զնանգամանօ նորա զառաքինութեանցն. զիմրդ կարացից ստուերազրել զսորայն խորին խոնարհութիւն, որ նանապագ նայրաբար ընդ ամեցուն կինցաղավարեր: Եւ որպէս նանգամակեցից զնորին նեզութիւնն՝ որ ընդ մեծամեծս եւ ընդ փոքունս նոզելից եւ բարոյական բանիւք սիրաշաներ: Եւ զիմրդ կարացից զսորին երկայնամիտ նամբերութեան զպարագայսն բացատրել, որ իբրտասուն եւ նինքն ամաց նետե՛ նեզութեամբ: Ո՛ր բողից պատմել զամենայն քրիստոնէական բարեմասնութեան զքաջագործութիւնսն ըստ աւետարանական կատարելութեանց « Եղբրօք կատարեալ »:

Այլ եւս շատ նամարեալ զամենայն ձիրս բացատրել նանգուցելոյս միայն ակնարկութիւն մեր յառեցի ի նայելի առաքինազարդ վարուց սորա, յոր բե ոք միանգամ նայեցի՝ զօտակնից յագեցի. զի անուանակցի իւրոյ նախամարգարէին ջանայր զոլ նմանող որքան կար իւր տաներ: Ո՛վ պանծալի անունդ Գառիք, խորհրդարար ննգօք տառիւք պատուեալ, զուզարիս ննգից քարանցն. զորս յանուն նանապետացն առեալ տաներ ընդ իւր մատող մարգարէն իդաշտ մարտի, որ զետեղեալ զմին ինոյն քարանցն իմեջ բեռոցն պարսին, նեզութեան եւ խոնարհութեան, զորոց կախեալ կայ կեանք տերունականացս, եւ ուժգնակի նարեալ ի ճակատ սկայագօր ամբարտակին յերկիր կործանեաց: Անա ստանձնեալ նանգուցեալս ըստ նրաշալի անուանն եւ զգործ սիրոյ, նանգուցեալ ունեք գտիրտ իւր ընդ քաղցր նովանաւորութեամբ նեզութեան եւ խոնարհութեան, որով յաղթող նանգիխանայր բռնաւոր զգայարանացն ննգից բեյաղբութեան, իւրոյ նեզութեան եւ խոնարհութեան արարաքարին, եւ զգետներ իբրեւ գ՛Գառիք զիւր բշնամին նանապագ. եւ անա « Այսպէս օրննեցի ամենայն մարդ, որ երկնչի ի Տեառնէ: Անո՛ղ որդեգրելոցս գերառջակ զանիս, զի անա բռնութիւն մահու խլեալ զայսպիսի այր առաքինի իմիջոյ խաղացոյց. որբս բողեալ զմեզ զամենեանս: Եւ անա այսպէս ծաղկափրբ օրննեցաւ ի կեանս իւր ի Քրիստոս նանգուցեալս. եւ այսպէս ճմլեցաւ աստուածային բանիս պարարտացեալ ողկոյզս այս ձեռամբ Տեառն Ամենակալի ի Հնձան սուրբ Եկեղեցոյ իցաւ

քաղցկեղ, ինասակի 65 ամի: Քաջ Հովիւս եւ նաւատարիմ աշխատաւորս Ս. Արոտոյս սրբոց նակովբեանց մատուցեալ զինի անապակ բաժակ ի ձեռնին երկնաւոր փեսային ի նարսանիս Գառիկն: Անո՛ղ զրկանացս եւ կորստեանս:

Պիտէք արդեօք սրտակից եւ ցաւակիցք իմ զինչ կորուսաք եւ զինչ իմենչ մահն յափշտակեաց. մի բե չնշին ինչ է կորուստն մեր եւ կամ զիւրաւ ստափնալի. ոչ, ոչ. կորուստն մեր է կորուստ ընաշխարհիկ, նագուազիւտ, եւ անգտանելի. զինչ իցե՛ այս. կրկնելն դառն յիշատակութիւն է ինձ. սակայն ասացից. մի խարէք զանձինս, զի զմարդ կորուսաք՝ եւ այն ոչ իտասանց զմին կամ ի նարիւրոց, այլ ի նագարաց զայրն Աստուծոյ կորուսաք. զոր երէ առ իգտանել ճրագաւ քննեցուք (զեղուսաղիմ) եւ անկ ամցուք աշխարհի ոչ ուրեք երբեք գտանել կարեմք, զի զնաց մարդն իտուն իւր յախտեցից, դարձ արար անձն նորա ի նանգիստ իւր զի Տէր կոչեաց զնա. ուրեմն « Երանի մեռելոց որք իտեք ննջեցին ». եւ անա վասն այսր մահու ասե՛ մեղուն արարատեան, Եղիշէ սուրբ վարդապետն. « Մահ, ոչ իմացեալ, մահ է. մահ իմացեալ անմահութիւն. որ զմահ ոչ զիտե՛, երկնչի իմանուանէ. եւ որ գիտե՛ զմահ, ոչ երկնչի իմանուանէ »: Եւ անա Հանգուցեալս այս քաջ գիտելով ի կեանս իւրում յառաջ քան զմեռանիլն նանգեաւ այսօր յաստի կեանց ըստ այնմ « խաղաղութեամբ յայս » եւ խոյն տապանի ննջեաց « այս սիրելի բարեկամս Քրիստոսի մինչեւ ի զալ նրաման զարբուցանել զմեռեալս ասելով « Արիք մեռեալք » ... Եւ ընդ ասել երկնաւոր վարդապետին « Եկալք օրննեալք Հօր իմոյ » արժանի արասցե՛ զսա ասել « Անա եւ, եւ մանկունք իմ, զորս ետուր ինձ »:

Տացուք ուրեմն ապա եւ մեք սմա զողջոյնն վերջին նրաժարական խուրք սրտե՛. եւ շուրջ պատեալ փարեցուք զփառագարդ դագաղասն իրախիժ սգալի ասելով աղեկաւոր սրտիս եւ կարողին սիրով, Հանգիր ի Տէր Հայր մեր նոզեղորով. Հանգիր ի Յօնս բնաւից ծաղաւեալ Հոգւոյն սուրբ տեսութեան, զի իյանկողնիլ բազում անգամ աղաչելի « Տէր իմ Յիսուս Տէր իմ Յիսուս, բերեալոցն զցասս իմ, Տէր իմ Յիսուս » Անա ոչ բե միայն բերեալոցոյց, այլ իյախտեցից նանգիստն նրախրեաց:

Պու նանգուցիչդ նամայնիցս ամենատեղդ Փրկիչ ըստ վկայութեան անսուտ բերանոյդ, որպէս ասացեր « Եկալք առ իս ամենայն վաստակեալք եւ բռնաւորք, եւ եւ նանգուցից զձեզ » եւ անա առ Քեզ զիմեաց ըստ կոչմանդ նանգուցեալ Հայրս մեր բողեալ զմեզ որբս. ուրեմն աղաչեմք զամենախնամ Տերութիւնդ նամայն ուխտիւքս աղաչեմք, առ ընկալ զվաստակաւորս զայս եւ « Հանգո իմենչ զնրաժարեալ նոզիս յօրնաստեղեան լուսեղին խորանող, ուր ժողովք են սրբոց իխաղաղութեան նոզով նեզութեանչերկնից բարութիւնս. Ամեն:

Միարան սրոյ ուխտս սուրբ Երուսաղեմի

ԵՍՍՅԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Խուրք Երուսաղեմ ի 16 հոկտեմբերի 1858.

ԳՕԳԻՍ Տ. ՅՈՎՀԱՆՆԵԼԻՍ ՉԱՐԱՆԵԱՆ. Այս պատուական ազգասիրին նետեալ մեկ նամակը կնաղորդեմք ազգայնոց, իցոյց լուսաւոր եւ ջանասեր ազգասիրութեան մեր մեծարգոյ բաժանորդին:

Պերսպոլիս եւ Ազգասեր Սուրբ Հայր

Ըստ կանխաձանոց յայտարարութեան Ձերոյ նաճութեամբ սրտի կարդալով Պերսպոլիս Տէր Սարգիս Վարդապետին ուղեւորութիւնը ի Պօլիս, եւ Ամենապատիւ Տէր Գարբիել Վարդապետին այցելութիւնը ի նոր Նախիջևան, մեծամեծ

յոյսերով մխիբարուեցանք, եւ մաղբեցաք իՏեառնէ պարգևել նոցա եւ Ձեզ երկայնաձիգեւ զուարթ օրեր, որպէսզի անարգել եւ անաղօտ կարենաք պայծառ փայլելու իբրեւ մէյմկ արեգակունք, յորոց Հայկազուն սերնդոցս համար նոր դար մը սկսաւ գիտութեան եւ իմաստութեան :

Իսկ Գերապատիւ Տ Խորեն Խ. Վարդապետին բանաստեղծութեանց վրայ գալով՝ մեծ ուշադրութիւն եւ զարմանք արբընցուցին թէ մերայնոց եւ թէ օտարաց սրտին մէջ մեր ազգային քերթողին վրայ, իբրեւ զի այդպէս վառեալ ոգւով զՀայրենեաց սերը կերգէ: Եղնակ միայն որ տեղոյս Հայկազանց, եւ մանաւանդ արուսաց սեռին՝ նշանազրովք եւ կանոնաւոր երաժշտութեան արուեստը անծանօթ ըլլալով՝ սոյն բանաստեղծական երգոց քաղցրութեան ճաշակը առնել փափաքողացս ալ հարկ կըլլայ օտար դաշնակ զարնողներու վազել. թպէտեւ անոնք ալ մեր լեզուին ծանօթութիւն չունենալով, եւ միայն Գաղղիարեն բարգմանութենէն ճաշակ առնելով, երգելու համար կոյտնին կտազնապին ոմանք Լենկերն եւ ոմանք ալ Ռուսներն զրերով զՀայկական հնչումը զրել, որ խիստ զժուարին է:

Ուստի եւ ես ալ իմ կողմանէս անոնց զիւրօրին մը բնելու մտօք, եւ մեր տղայոցն ալ սոյն երգոց ձայնը ուսուցանել տալու բաղձանօք մտածելի որ Գերմաներէն զրերով հայկական բանաստեղծութեանց հնչումը զրեմ, որպէսզի օտարազգիք հնչել կրնայով՝ մեր տղայոցն ալ զիւրին գալ սորվելու. եւ անա այս ցանկալի առարկայիս մէջ այսչափ զժուարութիւններու պատանելով՝ շատ կցաւիմ որ ես ալ կարգաւորեալ եւ նշանազրովք երաժշտութիւն չեմ ճանչնար. թպէտ եւ ըստ հին սովորութեան ձայներգութիւնը փոքր իշատէ ճանչնալով՝ սիրելի է ինձի միշտ եկեղեցւոյ արարողութեանց մէջ երբեմն զործածել:

Գերապատիւ Հայր, իրաւացի է Ձեր խորհրդածութիւնը որ երեւազայինք պատշաճաւ օգնութիւնը բնէին Ձեզ, եւ այդպիսի զբաւական նեղութիւն չքաշիք նե՛ որ իշ ինչեր կրնայիք բնել. այդ արդար խօսքերնուդ նոյն իսկ Ձեր բազմարդիւն աշխատութիւննիդ է յայտնի ապացոյց, որոց երկինք եւ երկիր կվկայեն, եւ ամբողջ ազգիս լրութիւնն ալ չկրնար երբեք ժխտել կամ ուրանալ: Ավանտ միայն որ վայելուց վարձատրութիւնը զեւ չեն կարող բնձնուելու ազգասիրական վաստակոցդ:

Բայց ինչէն կըլլայ արդեօք, միբէ ապրիախտութենէ՞ եւ կամ իջսիրելոյ. քանիբէք. ոչ ոչ. այլլանձանօթութենէ գիտութեանն գլխաւորապէս, զոր սակաւք ոմանք միեջեւ ցայժմ կճանաչեն ազգիս մէջ: Բայց մենք, սի Գերապատիւ Հարք, փառք տանք Աստուծոյ, որ ազգերնիս գիտութեան մասին այսպէս կարենակեր տղայ ըլլալովն անգամ եւ միանգամայն եւս անիշխանութեան մէջ զրով՝ միշտ յառաջդիմութեան ճամբուն մէջ կգտնուի առ համեմատութեամբ առաջին ժամանակացն եւ օր ըստ օրէ աւելի ալ յառաջանալու մեծ յոյս կայ խնամք Տեառն, մանաւանդ ազգասէր Սուրբ Հարցղ անխոնջ աքնութեամբք եւ անձնանուէր զոնրովք:

Ուրեմն այսպիսի յոյսերով եւ ալ մխիբարուելով՝ կաղաչեմ իրախանձեմ, Ազգասէր Սուրբ Հարք, մի յուսանալիք, մի վնասիք ձեռքերնեդ եկամբ քարիքն բնելու միշտ ազգիս, քանզի անհնար է որ այդչափ քրտանց սերմունքնիդ ապարդիւն մնան եւ քիչ ժամանակէն անոնց քաղցրութեան պտուղը ինքնին կճաշակէք: Միանգամայն կրնոյրեմ որ այս գրուցածներս իյուսելուածոյ համակրութեան զգացմանցս համարիք եւ ոչ իմարդանձնոյ քաղաքավարութենէ. ինչ բնեմ, ցաւ է ինձի որ կամքս եւ կարողութիւնս զուգակշիւ չեն հաւասարիք իմ ազգասէր փափագանացս զիյայնժամ առնելն ճշմարտեղ զասելն

Յետ աննայնի, խորագրած երախտագիտութեամբ շնորհակալութիւն բնելով վասն հրատարակութեան զրկեմ հաստուածոյս եւ անոնց ծախուց հատուցմանը պատրաստական մնալով՝ կաղաչեմ որ շնորհ բնէք զրկելու ինձի նաեւ զԱռաջին

եւ երկրորդ տարւոյ ազգօգուտ Աղաւնիները որպէսզի գործը ամբողջ ունենամ իմ պզտի գրանոցիս մէջ, զորոց վճարքն ալ յարզի Գործակալնուդ ձեռքը յանձնելու պարտաւորուելով՝ մնամ միշտ մեծարանաց համբուրիս:

Ազգասէր Սուրբ Հարցղ

Անկեղծ մտերմութեամբ բարեացակամ եւ խոնարհ ծառայ ԳՕՄԻՍ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ս. ՉՍԲԱՆԵԱՆ.

Գե՛ր. Տ. ՅՈՎՍԷՓ Վ. ՆԱԲԵԿԱՅ ՎԱՆԱՀԱՅՐ. — « Լրագրոյս 356 բուռն մէջ Վանէն գրուած նամակներէ առնելով ծանուցեր՝ էինք Նարեկայ Վանուց Վանահայր արժանապատիւ Տ. Յովսէփ վարդապետին ըրած երևելի շինութիւններն ու բարեկարգութիւնները նոյն վանքին մէջ: Այս անգամ ուրիշ ճամակ մը ստացանք Նարեկայ զիւրին բնակչաց ստորագրութեամբք, որ աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ յիշեալ բարեջան եւ ուսումնասէր վարդապետին ըրած յիշատակաց արժանի գործերուն վրայ:

Այս ազգասէր վարդապետը Նարեկայ վանքին առաջնորդ ըլլալէն առաջ՝ վանքը յետին խեղճութեան ու խանգարման վիճակի մէջ է եղեր: Կալուածներուն մեծ մասը Քիւրաբերն յափշտակած էին: Վանքին մէջ կամ կարասի եւ եկեղեցւոյն մէջ զարդ չէր մնացած: Սուրբ տաճարը բռնեց եւ սարգերու ըոյն եղած էր: Վանքին վրայ ալ մեծագումար պարտք դիգուած էր: Ասանկ ողորմելի վիճակի մը մէջ էր վանքը երբոր Յովսէփ վարդապետը վանահայր կրնորուի: Իւր առաջին գործը կըլլայ վանքին յափշտակեալ կալուածները եւ զարձունել, որն որ շատ աշխատութեամբ վերջապէս գլուխ կհանէ. եւ զանոնք մշակել տալով՝ երկու տարուան մէջ վանքին պարտքերը տալէն հաեւ, պարիսպները ինձմանց կշինէ, ընդարձակ եւ զեղեցկաշէն զպրոց մը կկանգնէ ուր 29 աշակերտք ուսմունք կսովորին եւ զիշեր ցորեկ կկերակրին, հանդերձնին եւ ուրիշ ամեն պիտոյքնին ալ Վանահօրմեն հոգացուելով: Աշակերտաց բնրեցմանը համար փոքր բանգարան մը կանձմանէ պիտանի զիրքերով եւ լրագիրներով զարդարուած: Վանահօր եւ ուխտաւորաց սենեակներուն պէտք եղած կան կարասիները եւ նարկաւոր եղածին չափ անկողին կպատրաստէ: Իւր բնական զիւղացւոց ողորմելիները եւ անտերունջ ճանապարհորդները պատասպարելու եւ ձրի կերակրելու համար ընդարձակ անկեղանոց մը կշինէ: Այլ եւ ուխտաւորներն օրերով ձրի կերակրելու եւ ստակ չլպանանջելը՝ այս Վանահօր օրով միայն կտեսնուի: Այս զարմանալի շինութիւններն ու բարեկարգութիւնները թէ որ արժանանաւատ ճանապարհորդներու վկայութեամբ ստուգուած չըլլային՝ աննաւաստալի պիտի բուռն մեզի:

Երջանիկ կըլլար ազգերնիս թէ որ մեր ամեն վանքերն այս արժանապատիւ Յովսէփ վարդապետին պէս եռանդուն ազգասէր եւ առաքինի Վանահայրներ ունենային: (ՄՍՍԾ.)

Տ. ԱՆԳԵՐԷԱՍ ՓՈՓՈՎ ԻԲԶ ԲԺԻՇԿ: — « Կոստանդնուպոլսոյ հայազգի երևելի բժիշկներէն մեծարգոյ Տօքթոր Անդրեաս Փոփովիչը 17/29 սեպտեմբերի իրիկուն Խասգիւղ վախճանեցաւ յանկարծական ցաւալի մահուամբ, որուն պատճառ կհամարուի իւր երկար ժամանակէ իվեր ունեցած սրտի նիւանդութիւնը: Հանգուցեալ բժիշկն Անդրեաս Փոփովիչ՝ Աւստրիոյ Սուրբավա քաղաքը ծնած էր 1805ին եւ իր կրթութիւնը եւ բժշկական ուսումը Վիեննայի համալսարանի մէջ ըրած էր:

Իւր յիշատակը ազգիս մէջ անմոռաց պիտի մնայ յօրինած ու նրատարակած *Առուես երկայնակեցութեան* անուն ընտիր գիրքովը՝ որ ամեն հասակի ու կարգի օգտակար տեղեկութիւն ու խրատներ կպարունակէ: (ՄՍՍԾ.)

Հ Ա Ն Գ Ի Ս Ս Ր Ա Ն Ա Շ Խ Ա Ր Հ Ա Շ Է Ն Մ Ա Ր Գ Կ Ա Ն

S. ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԵՍՅՎԱԶՈՎՍԿԻ
(Շարայարութիւն, տես Գ. հաս. էջ 274.)

M. JEAN AIVAZOVSKY.
(Suite, voir t. III, p. 274.)

Տ. Յովհաննէս վեցամեայ Փարիզ կեցած ժամանակը ամեն օր մեծ պատուով էրեւելի ակումբներ, պալատներ ու պարահանդեսներ նրաւիրուելով, մայիսի 11ին իւր հարազատ Գ. Գաբրիէլ վարդապետին հետ մեկնեցաւ, և ինչպէս իՓարիզ՝ նոյնպէս նաեւ անկէց մինչէւ իՊօլիս հասած ժամանակը անցած քաղաքներու համազգեաց և օտարաց սիրտը իւր հիասքանչ հանձարովն ու մարդասեր բնութեամբը մեծ սեր ու մեծարանք ազդելով հասաւ իԿոստանդուպօլիս, ուր անհամբեր տենչմամբ էրկոցուն մեծանուն հարազատաց գայատեանը կսպասէր բոլոր Հայոց ժողովորդը : Ազգին ըրած ճիւրջնկալուրիւնը արժանաւոր ու համեմատ էղէւ թէ այն էրկու մեծահանձար ու ազգապատիւ անձանց արժանեացը, և թէ ազգերնուս վրանին ունեցած էրախտագիտութեանը, մեծարանաց և սիրոյն :

Կոստանդուպօլիս տասուէրկու օրուան ջափկենալէն յետոյ դարձան իՔէֆէ. և նոն Տ. Յովհաննէս, իւր արուեստանոցին մեջ մեծ ու իրեն անուանն արժանի պատկեր մը նկարելու մեռք գարկաւ. և այն ժամանակն է որ յսեր է Փարիզու արուեստանոցիսին մեջ բողած պատկերներուն Աեգեոնի պատուոյ նշանակաւ պակուսիլը, և իրեն տետաբեր՝ նա ինքն մեծանուն և քաջայաղը Մարաշախտն Փելիսիէ. և այն որպիսի մտերիմ սիրով և աննախանձ բերկրութեամբ ուրախակից կըլլայ մեր պատկազարդ հայրենակցին :

« Իմ սիրելի ձեռագետս .

« Զեր տեսնակարացը զեռեղմանը վրայ ընդհանրապէս
« զո՞ն եղայ, առիր ունեցայ ճաշակի տեր եղող անձինք նոն
« տանելու, ու ձեր նկարելու եղանակը շատ հաճելի եղաւ
« ամենուն : Այս բանս ինձի շատ մեծ ուրախութիւն պատ-
« ճառեց, ևս առտուել՝ ձեզի եղած ազնուաշնորհ վարձա-
« տրութիւնը. և որովհետեւ վերջին նիստին ներկայ էի՝
« ցնձութեամբ ձեր յաղբանակին աչ ներկայ գտնուեցայ,
« և ուրիշներուն հետ մեկտեղ զձեզ ծափահարելու և շատ
« ուժով ծափահարելու արտրժն ունեցայ ..... : »

Մարաշախտ Փելիսիէ.

Այս պատուագիր բուրբը նրատարակելէն յետոյ հարկ էր վսեմախայլ Մարաշախտին հաճութիւնն ընդունել. խնդրութեամբ կատեւեմք որ սիրով տուաւ նա գայն, և ճամբորդութեան մեջ գտնուելովը այսպէս կզբէր մեզ ձեռամբ իւր համարգ Տիւվայ զնդապէ-

Après avoir, pendant les six mois de son séjour à Paris, été demandé et reçu avec les plus grands honneurs dans différents cercles, hôtels ou palais, et invité à des soirées nombreuses, le 11 mai, M. Aivazovsky quitta la capitale de la France, accompagné de son frère, le très-honorable Archimandrite Gabriel Aivazovsky. Comme à Paris, partout sur son passage, par son rare talent et sa grande bonté, il s'est attiré l'affection et l'estime de tous ses nationaux et des étrangers. Il est arrivé ainsi jusqu'à Constantinople, où tout le peuple arménien attendait avec impatience l'arrivée des deux illustres frères. L'accueil de la nation a été en rapport avec le mérite de ces deux hommes célèbres et dignes en tout point de la haute estime et de l'amour que la nation leur témoigne.

Après avoir passé une dizaine de jours à Constantinople, ils sont partis pour Théodosie. Arrivé dans cette ville M. J. Aivazovsky s'est mis à peindre un grand tableau digne de son nom; c'est pendant qu'il se livrait à ce travail qu'il apprit que ses tableaux lui avaient valu la décoration de la Légion-d'honneur, à l'exposition de 1855. La personne qui lui fit part de cette bonne nouvelle était l'illustre maréchal Pélissier, qui félicitait dans les termes les plus flatteurs notre compatriote, notre illustre lauréat.

Mon cher maître,

« J'ai été généralement satisfait de l'emplacement assigné à
« vos tableaux, j'ai eu l'occasion d'y conduire des hommes de
« goût, et votre façon de faire a été bien appréciée. J'en ai été
« fort heureux, je l'ai été surtout de la noble récompense qui
« vous a été accordée; et comme j'étais à la séance de clôture,
« j'ai assisté avec joie à votre triomphe, et comme les autres
« j'ai eu le plaisir de vous applaudir et bien fort..... »

Maréchal PÉLISSIER.

Pour publier cette lettre d'éloges, il nous fallait le consentement de S. E. le maréchal; nous sommes heureux de faire savoir qu'il nous l'a accordée avec joie. Absent de Paris, lorsque nous lui en fimes la demande, il daigna nous répondre par l'entremise de son aide-

տին, կերպով մըջ վերստին հաստատելով առաջին տուած գովեստներն ու ինք ճարտարին հանձարոյն վրայ ունեցած մեծ համարումը :

Տեարք.

Բարձրապատի. Մարաջախար ինձ կյանձնէ ձեզի ծանուցանելու՝ որ ինքն ամենայոժար սրտով կհասանի որ հրատարակէք այն բուզըը՝ զոր ինքը Տ. Ալվազովսքիին գրեց, այն ճարտարունեստ նկարչին զեղարունեստից վերջին հանդիսարանին մէջ ունեցած յաջողութիւնն առիք առնելով : Բարձրապատի. Մարաջախար շատ ուրախ է որ այս ալ դարձեալ առիք մըն է Տ. Ալվազովսքիին վրայ ունեցած իւր առանձին ու մեծ համարմունքը նորէն վկայելու :

Ընդունեցէք, Տեարք, մեծարանացս հաւաստիքը :

Գնդայեւ համարգ Ե. ՏԻՎԱԼ.

de-camp, M. le chef d'escadron Duval, et nous confirmer de nouveau les éloges et les témoignages d'estime décernés au génie de notre grand artiste.

Messieurs,

S. E. M. le maréchal duc de Malakoff étant absent de Paris, j'ai eu l'honneur de lui donner connaissance de la lettre que vous lui avez adressée le 12 de ce mois.

S. E. me charge de vous faire connaître qu'elle consent de grand cœur à ce que vous donniez publicité à la lettre qu'il a écrite à M. Aivazovsky, à l'occasion du succès que ce peintre distingué a obtenu à la dernière exposition des Beaux-Arts; S. E. est heureuse de pouvoir renouveler en cette occasion à M. Aivazovsky le témoignage de son estime toute particulière.

Recevez, Messieurs, l'assurance de mes sentiments distingués.

Le Chef-d'escadron Aide de-camp, E. DUVAL.

Մրմանց իՀնոպոս, նկար Տ. Ալվազովսեայ. — Café turc à Rhodes, d'après M. Aivazovsky

Իւր Փարիզու մէջ նկարած 50 պատկերաց մեջէն էօրնը արուեստանանդիսին բողոսց, իսկ մեկրանին էւս իւր մտերիմ բարեկամացը յիշատակ ձգեց. մնացածները վաճառեցան բարձր գնով, և հիմա Փարիզու պալատներուն անգին զարդերն կհամարուին :

Յայտ իսկ է որ այսչափ զօրաւոր հանձարի մը առջեւ ու այսպիսի հոյակապ երկասիրութեանց դիմաց՝ պետք էր որ և իցէ կուսակցութիւն կամ հախանձ խոնարհէին ու խոստովանէին քէ Հայկազն նկարիչը արուեստանանդիսին ոչ միայն զարդն էր, հապա նաեւ տեսչակարաց վեհագոյն նկարիչը : Ինչ

Des trente tableaux que M. Aivazovsky a peints à Paris, sept sont restés à l'exposition; il a fait cadeau de quelques-uns à ses intimes amis; le reste a été vendu à des prix très-élevés et fait aujourd'hui le précieux ornement des principaux hôtels de la capitale.

En présence d'un aussi grand génie et d'œuvres aussi éminentes, toute rivalité de nation, toute jalousie devait disparaître, et chacun se vit forcé d'avouer que le peintre arménien était non-seulement l'ornement de l'exposition, mais aussi le plus illustre des peintres paysagistes. Quelle joie pour un Arménien de voir les

մեծ ուրախութիւն էր Հայկազնոյ մը՝ տեսնել որ բազմախումբն հանդիսականք գունդագունդ ժողոված կէցեր իւր համազգի Եղբօրը ջնաշխարհիկ հանճարոյն վրայ կնիանան. մեկը այս կցուցընէ, մեկը այն դիտել կուտայ, մեկը գունդ ճշմարտութիւնը կգովէ, մեկաւր լուսոյ էւ ստուերի ամենաճարտար խառնուրդին ու խաղերուն վրայ կարանջանայ. մեկը կգարմանայ այն վառվռուն երեսակայութեանը, մեկաւր կգմայլի լուսնկային ճգած ոգեզուարձ ու գեղատխուր լուսոյն վրայ, ուրիշ մը դիմացի ալեկոծութենէն կաարսափի ու կարծես րէ ալեաց անազին շառաջմունքը կյսէ ու կխոռովի, էւ ուրիշ մ'ալ առտուան արեւը կտեսնէ ու վրան անուշ զգացմունքներ կուգան, ու սիրտը զովութիւն մը կզգայ. անդին ալ տեսնես խիստ շատեր՝ սպշած ու անբարբառ կմնան, կկենան կնային ու կնային, ինչպէս որ բնութեան նրաշալի տեսարանի մը դիմաց մեր ոգին յապուշ հարեալ կկենայ, ու այնչափ խոռուն էն իւր զգացմունքները՝ որ կարծես անզգայութեան մէջ կիյնայ :

Այն ուրախութեանն, ու համազգույ մը փառքը տեսնելով մարդուս զգացած սրտի այն անպատումն հըրճուանաց, մխիթարութեան ու պարծանաց խառնուրդը՝ զգացինք էւ մեր ընդ այնոցիկ Եղբարց որ հոս կգտնուէին նոյն ժամանակը. ու սրտերին ստեղծ ստեղծ կնգուէր խորան արուեստահանդիսին, ու իբրէրէ իբրարու ժամայիւր Եղած ըլլային՝ հոն իբրարու կհանդիպէին, ու սրտերին ազգային փառօք ընդարձակած իբրարու ճեռք կսխմէին, հանդիսատեսաց խոռուն բազմութիւնը ժպտելով մը իբրարու կցուցընէին :

Բայց որպէսզի մեր հեռուոր Եղբարցն ալ ճաշակ մը տամք ոչ միայն այս նկարաց մեր վրայ ըրած՝ այլ էւ օտարաց վրայ ըրած մեծ տպաւորութեանը էւ աննցտուած զովեստից, հոս այն բազմախումբն գրուածոց կարճերէն դենք, որոցմէ կրնայ մակաբերուիլ նաեւ առէլի ճոխ ու մանրամասն գրողներուն զովեստները, էւ որոց համը ընրերցողն այն ատեն միայն կրնայ առնուլ, էբբ աչքով ալ մեզի պէս տեսած ըլլայ այն նկարները :

Պրիւրսելի Հիւսիս անուն լրագիրը Տ. Այվազովսքիին Փարիզ հասնիլը բոլոր Եւրոպայի խմացընելով կզրէր :

Ռուսաստանցի շատ նշանաւոր պատկերան մը, Տ. Այվազովսքի, այս օրերս Փարիզ կգտնուի, ուր որ իւր նկարները 1842էն իվեր շատ յարգ ունեցան արուեստէ հասկցողներուն առջեւ : Այս նկարիչը Փերրուրիկ գեղարուեստից նմարանին աշակերտն է, ուսկից պատուոյ մետալով դուրս ելաւ, ու նմարանին ծախքովը Խալիս դրիտեցաւ որ իւր ուսմունքը լրացրէն ու հանճարը կատարելագործէ :

Տ. Այվազովսքի որ քառասուն տարուան կայ ջկայ՝ բոլոր մեր զարուս դիտականկարչացը ճարտարագոյններէն մէկն է :

visiteurs accourir en foule pour admirer le rare génie de son compatriote! celui-ci faire remarquer telle beauté; celui-là, telle autre: le coloris brillant et varié ou le jeu surprenant de la lumière et de l'ombre! L'un ne peut comprendre qu'il existe une imagination aussi vive, l'autre est ravi par les reflets mélancoliques et gais à la fois du clair de lune; un autre frémit à la vue de la tempête; il croit entendre le mugissement des vagues et se trouble. Plus loin, tel autre est arrêté devant ce lever de soleil, son cœur est pénétré de doux sentiments; il se sent rafraîchi par ce spectacle; plusieurs, ébahis et sans voix, regardent et regardent encore. Ainsi en présence des grandes scènes de la nature, notre âme est émerveillée; des pensées nombreuses et diverses l'absorbent au point qu'on la dirait devenue tout à coup insensible.

Nous aussi, avec ceux de nos frères alors à Paris, nous avons ressenti cette joie ineffable, ce transport de consolation mêlée d'orgueil qui remplit le cœur devant la gloire d'un compatriote; nos âmes à tous, se dirigeant sans cesse vers les salons de l'exposition, semblaient s'y être donné mutuellement rendez-vous: là nous nous rencontrions, et gonflés, d'orgueil par la gloire nationale, nous nous serrions la main en nous montrant les uns aux autres, avec un joyeux sourire, la multitude des visiteurs.

Mais pour donner une faible idée de l'impression produite par ces tableaux magnifiques non-seulement sur nous, mais aussi sur les étrangers, et des éloges qu'ils ont valu à M. Aïvazovsky, insérons ici quelques-unes des appréciations les plus courtes publiées en si grand nombre à ce sujet. Par celles-là on pourra juger de l'admiration exprimée dans les articles plus détaillés et que le lecteur ne pourrait goûter sans avoir les tableaux sous les yeux.

Le journal *le Nord*, de Bruxelles, annonçait en ces termes l'arrivée en Europe de M. Jean Aïvazovsky:

Un peintre russe fort distingué, M. Aïvazovsky, est en ce moment à Paris, où ses productions furent appréciées des connaisseurs dès 1842. C'est un élève de l'Académie des beaux-arts de Saint-Petersbourg, d'où il sortit avec la médaille d'honneur; il fut ensuite envoyé, aux frais de l'Académie, en Italie, pour compléter ses études et perfectionner son talent.

M. Aïvazovsky, aujourd'hui âgé de quarante ans à peine, et de venu l'un des meilleurs paysagistes de notre temps, EST peut-être

և գուցէ ամենն անելի բազմաբիւ պատկեր նկարողը. վասնզի իւր գործքերուն թիւը 700էն անելի պատառ կըլլայ :

Ո՛րչապաքէն Տ. Ալվազովսքի ալ արժանի է ծառանգելու այն մակնանունը՝ զոր ժիլ դարուն Ղուկաս ձիօրտանոյ Խալայցին ընդունեցաւ, *երազանեմ* կոչուելով : — Բայց ինքը միայն երազ ընելու չնայիր, հապա նաև աղեկ ընելու : Իւր նկարները որ վառվռուսն ու փայլփայլուն գոյն մը ունին, ճարտարանար գիւտ մը, սքանչելի կարգաւորութիւն ու կարգէ դուրս ճշմարտութիւն մը, ամենն անելի դժուարաւ հաւեոյններուն անգամ զարմանալի կերեւան : Չորս ամսուան միջոցի մէջ 14 պատկեր նկարեց, Այս պատկերները մօտերս ըլլալիք Արուեստահանդէսին պիտի դրկուին, զորս ևս անտարակոյս գաղղիացի ու օտարազգի պատկերասէրք իրարու ձեռքէն պիտի լախշտակեն : Ռուսաստան պալատ մը չկայ ուր Ալվազովսքիի պատկեր մը չտեսնուի : Քիչ ատենն նոյն բանը ամբողջ Եւրոպայի համար պիտի ըսուի :

Արուեստ իննեւսանեւորոյ դարու ըսուած կիսամսեայ օրագրին Բ տարուան ժ թերքին մէջ արուեստահանդիսին վրայ գրուած յօդուածին նեղիմակը այսպիսի գովեստիւք կլիշատակէր մեր Հայկազն նկարիչը :

Չեմք կրնար մեր այս երկրորդ յօդուածը լմնցունել առանց մէյ մը կանգ առնելու, ակնկառոյց ամբոխին պէս, *ևս Ռուսիոյ դաշակայրացը մար մենոյ Արուեստ, Հոռոյսի սանկիւրսանոցին, ծովուն վրայ զարկած յուսնկային դիմացը* : Նկարիչն Տ. Ալվազովսքի, կարծես թէ բնութեան բոլոր նիւանալի անդրազարձութիւնները, ու անոր երանգոցը բոլոր կենդանութիւնն ու շքեղութիւնը իւր վրձնոյն տակն է նուաճեր : Գաշտորէից կարմիր ու կապուտակային երկինքը՝ ուր որ արեւուն հրեղէն գունտը կլողայ, ամենն անելի սքանչացեալ աչքերուն անգամ չներեր յամառ հայեցողութիւն մը ընելու :

Անկարելի է որ վրձին մը առանկազոյն ճարտարութեամբ դաշտորէից պաղպաջափայլ ձեանը վրան զարկած յուսոյն շոգելից ու լուսնի բեկրեկեալ ճառագայթից ծովուն փոսփորացեալ ալեացը վրայ ըրած անդրազարձութիւնը կարենայ նկարելու : Բնութեան այսպիսի զօրաւոր ու այս աստիճանի ճշգրտատիպ ներկայացուցման մը դիմաց մարդուս միտքը կապշի կմնայ :

Ինձի գալով՝ ես քանի մը բոգէ միայն կարող եղայ այս նկարապատկերներն ողողանող լոյսը նկատելու . ինչպէս նաև լուսաւորեալ բնութիւնը որ շուտով մը աներեւոյր կըլլայ կրակի ովկիանոսի մը մէջ ընկղմելով : Բայց որչափ որ ալ այս պատկերներուն հրատոյրքն ու ակործր կարգէ դուրս բան մ'ալ ըլլայ, բայց հասարակութիւնն ալ ինձի պէս չկրնար երկար ատեն կենալ նկատել, վասնզի այն անկարելիք երանգոց ակնախտիղ ներդաշնակութեանը դիմաց աչքը կյոզնի կմնայ :

Թրքակից կոչուած օրագիրը օգոստոսի 25 րուոյն մէջ այսպէս կգրէր :

Օտարազգի ոք է Տ. Ալվազովսքի, որուն մեծամեծ շքեղափայլ նկարչական պատատունները որ անելի զօրաւոր տպաւորութիւն մը ընելու համար գունախառնութեան մասնաւոր դրութիւն ու կերպ մ'ալ ունին, ամենուն աչքն ու դիտողութիւնը իրենց կձգեն : Տ. Ալվազովսքիին վրձինը նիւնրաշ մոգութիւն մը ունի, և իւր նկարապատկերներն մեկբանին այնպիսի անհաւատալի յաջողութեամբ մը նկարուած են՝ որ տեսնողին աչքը կխաբեն :

Մարը մտնող արեւուն գեղարորոք երանգները, — ճորենախիտ դաշտ մը որուն վրայէն անցնող հովիկը ցօղուններուն գլուխները կկրէ, — Երկրիս վրայ տարածեալ ձիւնը՝ որ պատանքի մը պէս մեռելին ձեւերը կէս մը կհանէ, — ու Գիշերուան լուսնին նշոյլները որ կձգուին կերկնան ու կծփծփան

celui d'entre tous dont les productions sont les plus nombreuses, car son œuvre complète ne compte pas moins de 700 toiles.

Ne mériterait-il pas d'hériter du surnom que reçut au dix-septième siècle Luca Jordano, et d'être appelé, lui aussi, *Fa presto?* — Il ne se borne pas à faire vite, il fait bien. Ses tableaux, d'un chaud et brillant coloris, d'une composition pittoresque, d'une disposition excellente et d'une rare vérité, sont admirés des connaisseurs les plus difficiles. Il vient d'en faire 14 en 4 mois. Ces toiles seront envoyées à la prochaine exposition, où sans doute les amateurs français et étrangers se les disputeront. En Russie, il n'est pas un palais qui ne possède quelque une des œuvres d'Aivazovsky : cette popularité va devenir bientôt européenne.

L'Art au dix-neuvième siècle, journal demi-mensuel, dans son dixième numéro de la seconde année, en traitant de l'exposition, s'exprime en ces termes au sujet des tableaux de notre peintre arménien.

Nous ne terminerons pas cependant ce deuxième compte-rendu sans nous arrêter, comme la foule, en face des *Steppes de la Nouvelle Russie*, du *Coucher du soleil*, et du *Café turc à l'île de Rhodes*, effet de clair de lune. Le peintre, M. Aivazovsky, semble avoir pris sous son pinceau tout le prestigieux reflet de la nature, tout l'éclat de ses vives et somptueuses couleurs. Le ciel rouge et bleuâtre des steppes où se noie le globe de feu du soleil, défie au regard le plus admiratif une contemplation trop opiniâtre.

Il est impossible de rendre plus ingénieusement la colorisation vaporeuse de la lumière du ciel sur la neige des steppes étincelants, les reflets brisés des rayons de la lune sur les flots phosphorescents de la mer; l'esprit reste confondu devant une interprétation aussi puissante et aussi fidèle!

Pour ma part, je n'ai pu regarder que quelques secondes la lumière dont ses tableaux sont inondés, et la nature illuminée qui disparaît bientôt sous l'océan de feu qui la noie. Malgré le charme extraordinaire de ces peintures, le public ne peut, lui aussi, soutenir sa contemplation, car cette contemplation se lasse, malgré elle, en face de l'éblouissante harmonie de cette couleur admirable.

Le journal *le Correspondant* écrivait dans son numéro du 25 août :

C'est encore un étranger que M. Aivazovsky, dont les toiles splendidement pittoresques qui, pour mieux atteindre à la puissance, ne reculent pas devant le système et le parti pris de la coloration, attirent et retiennent tous les regards. M. Aivazovsky a une surprenante magie de pinceau, et quelques-uns de ses tableaux sont des *trompe-l'œil* d'un incroyable bonheur d'exécution.

Je doute que jamais personne ait mieux rendu les teintes fantastiquement embrasées du soleil couchant, — les champs de blé à la cime inclinée par la brise, — la neige étendue sur le sol comme un linceul qui modèle à demi les formes d'un cadavre,

ծովուն ալեացք վրայ, չեմ գիտեր քե՛ս ո՞վ ո՞ք երբեք կրցեր է Տ. Այվազովսքին ասելի լաւ դուրս ցատքեցրնել :

Փարիզու *Կայսերական Մեղու* օրագիրն այսպէս կը-
յայտներ իւր դատաստանը օգոստոսի բուռն մէջ :

Հանդիսարանին մէջ ամենեւն մեծ անուն ստացողներուն մէկն է անտարակոյ Տ. Այվազովսքի, որ Խրիմու Քեղոսիա (Քեճե) քաղաքը ծնած է եւ Փերրպուրկի ճեմարանին աշակերտ է : Այվազովսքի եօրը պատկեր ունի արուեստասանդիսին մէջ մինչեւ հիմա եւ երեքը միայն տեսայ, բայց այնչափն ալ բաւական է այն նկարչին եւ իւր վրձինին ինչ բլլալը խմա-
նայու համար : *Արեւուն մեծաշու ժամանակ դաշտից ծախիլը* իրացընէ հրաշալիք մըն է ազդեցութեանն ու գոյնին կողմանէ : Մշուշի մէջ սաղիս անդին ցրուած հագարաւոր ոչխարներուն վրայ հագարաւոր սքանչելի վարդագոյն ցոլացմունքներ կան : Կզգաս քե՛ս այն տեղուանքը նոյն միջոցին բնութեան շքեղա-
շուք ժամ մըն է, եւ ոտու զեղացւոյն քերթողական վայրկեան մը : Անոր համար տեսնողին վրայ ալ սաստիկ տպաւորութիւն կընէ : Կարծես քե՛ս իրացընէ այն անհուն բացաստանեայց լուսիւնը գացեր տեսեր եւ այն պատկերին առջեւ աղօթք ընելու փափագ մը կուգայ վրաղ ... : Իսկ *դաշտ ցրեկոյ խՓոխն Ռուսիա, ինասարակ աւուր*, այնպէս սքանչելի է որ կէս օրը ան-
կէց ասելի լաւ բացատրել անկարելի է : Կզգաս այն բիւրաւոր ցօղուններուն մէջէն ելած ջերմութիւնը, արեւուն ճառագայր-
ները զքեզ կըզնեցրնեն : միտքդ կուգայ մանկութեանդ օրե-
րը (եւ ո՞վ կայ որ այսպիսի յիշատակութիւններ չունենայ) եր-
բոր եզրպատարներուն կամ ցրեկոյններու, կամ ձիբեկներու մէջէն քաղելու աստեղ ինչպէս որ կըսէ Տանք, *այն պզտի ձմե-
քանեկն անցեկիւր որ փուշերու խորձերով գոցուած են :*

Նխարչական Շեկեստրակ մակագրուած ամսաբերքը այս Տաճկի սրճանոցին պատկերը հրատարակելով կ'ստատովանի քե՛ս Տ. Այվազովսքեայ սրանչելի պատկե-
րին հազիւ կարող է անկատար գաղափար մը տալ :

— et les rayons de la lune qui se prolonge en tremblant sur les flois.

L'Abeille impériale donnait son jugement au public dans son numéro d'août de la même année.

Un des plus grands succès du Salon est sans contredit celui de M. Aivazovsky, né à Théodosie, en Crimée, et élève de l'Académie de Saint-Petersbourg. C'est une revanche prise avec le pinceau contre la gloire de nos armes. M. Aivazovsky a sept tableaux à l'Exposition : je n'en ai encore vu que trois, mais ils suffisent pour faire juger l'homme et sa palette. *Les Steppes au coucher du soleil* sont une véritable merveille d'effet et de couleur. Il y a sur ces myriades de moutons épanchus çà et là dans la brume, des myriades de reflets d'un rose superbe. On sent que c'est là une heure solennelle pour la nature dans ces climats, — une minute poétique pour le paysan russe. Aussi le spectateur lui-même est-il vivement impressionné. Il lui semble avoir assisté réellement à ce grand silence des espaces sans bornes; vis-à-vis de cette toile, on a presque envie de prier... — Quant au *Champ de blé dans la Petite-Russie, au milieu du jour*, il est impossible de mieux rendre le midi; on sent en quelque sorte la chaleur qui s'échappe de ces milliers de tiges. On en voit les émanations; on est accablé sous le poids du soleil. On se rappelle malgré soi (qui n'a de ces souvenirs?) les jours de son enfance, où, à travers les maïs, les blés, les oliviers (cela dépend des latitudes), on parcourait, comme dit le Dante, « ces petits sentiers qui bordent l'Arno, et que bouche un petit jagot d'épines. »

La revue mensuelle, *le Magasin pittoresque*, en publiant la gravure du café ture, avoue qu'elle peut à peine donner une idée imparfaite de ce prodigieux tableau sorti des mains de M. Aivazovsky.

Կ Ե Ն Յ Ա Ղ Օ Գ Ո Ւ Տ Բ Ա Ն Ք

Վ Ա Ր Դ Ա Պ Ե Տ Ա Ր Ա Ն

. ՈՒՂԱՍՏՈՒՆ ՀԱՌԱՏՈՅ

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ Ա . Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ի Ո Յ

Այս կարեւոր եւ իրագմաց հետէ բախանձեալ գրքոյկը՝ քանի մը ամիսէ ի վեր տպագրուած ըլլալով, հոս հասարակութեան կատեւեմք զայն՝ հանդերձ իւր համառօտ Յառաջարանութեամբը. ծանուցանելով միանգամայն՝ որ քե՛ս ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՐԱՆԵՐ ԵՒ ՔԷ ՎԵՐԱՊԱՐՃԻՆ ՏԱՌԵԼՈՒԱՅՐ, — ինչպէս նաեւ մեր ուրիշ տպագրեալ գրքերը —, կրնան Ազգայինք ստանալ իՊօլիս եւ իՏաճկաստան իՏ. Յարութիւն Մարգարեան, եւ իՏփիլիս եւ իՎրաստան իՏ. Աւետիք Էնֆիլեճեանց պատ-
ւական գրավաճառներէն, կամ՝ *Աղաւնոյս* մեծար-
գոյգործակալացը գրելով, եւ կամ մտմեզ իՓարիզ :

« Հայկազեան Վարժարանիս աշակերտաց պի-
տոյիցն համար յօրինուած էր այս ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՐԱՆԵՐ, որ
Թէ եւ համառօտ՝ բայց իւր մէջը կամփօփէ զամենայն
որ ինչ Քրիստոնէի մը համար կարեւոր եւն իզիտել :
Սակայն բարեւեւր ազգայինք շատ անգամ փախազ
ցուցուցած ըլլալով արժանապատիւ Քարբիէլ Ասազ-
նորդ վարդապետին՝ որ շնորհէ զայս ի վայելս բոլոր
մանկանց ուխտի Հայաստանեայց Նկեղեցւոյ, արդ
հաճեցաւ նա անոնց Թախանձանացը զիջանիլ :

« Մեր ալ այս կարեւոր գրքոյկը տպագրելու եւ սի-
րելի Ազգերնուս նուիրելու ժամանակ՝ բոլոր բազ-
ձանքնիս այն է, որ մեր ուսումնասէր ազգայքը՝ կրթուին
ինրահանգս հաւատոյ, բարեպաշտ ազգայինք՝ հաս-
տատուն եւ հաստատեն զայս, եւ օտարք՝ հակա-
ռակորդն կամ Թշնամիք Սուրբ Նկեղեցւոյս Հայաս-
տանեայց՝ ճանչնան Վրժարանիս Թէ ինչ ճշմարիտ ճիման
վրայ է հաստատեալ մեր Ասաբելական Սուրբ Նկե-
ղեցին, եւ սոյլին այսուհետեւ իրենց ծուռ նախա-
պաշարման ընեբով չբամբասել Քրիստոսի անարատ
Հարսը, որուն ԵԹէ անայլաչեւի սրբութեանը կուզեն

ճշմարիտ դատաստան ընել՝ կամ խելամուտ լինել, թող այսպիսի Վարդապետարանէ մը ճանաչեն կամ ուսանին՝ զոր Ազգային Հոգեւոր ժողովը ջնջեր է և ընդուներ, և զոր մեր Սուրբ Եկեղեցւոյ վեհադոյն Քլուխներէն մէկը հրամայեր է որ տարագրուի և բոլոր Ազգային վարժարանաց մէջ ընդունուի :

ՀԱՆԵԼՈՒԿ.

Ինձմէ անուշ ինչ բան կայ
Երբ ևս պոյ ունիմ.
Ինձմէ լեղի ինչ բան կայ
Երբ ևս պոյ չունիմ.
Ի՞նչ անկի պատահեց կայ
Երբ պոյ գրախ չունիմ.

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ ՀԱՆԵԼՈՒԿԻՆ ԿՈՒՃՈՒՄԸ

Մեր արգոյ բաժանորդաց մէկը Տ. Ե. Յ. Հաճեան, անցեալ ամսուան Հանելուկին լուծումը նրբամիտ ճարտարութեամբ գտեր է ու. առ. մեզ յուղարկեր :

ԱԶԳԱՏԵԱՅՔ

առ որդիս մեհրուժանայ

Ո՛ր, ձեզ ոչ, չիք, չիք յաջողուած
Ո՛վ ժանաք, առ ձեզ գոչե Աստուած.
Որ զ Հայրենեացոյ ուրանայք սեր,
Եւ բզնորուն խրնդրէք աներ.
Երկինք ըզձեզ դատապարտեն
Եւ Հայրենիք խոտեն մերժեն :
Ելէք իմենջ իրաց զրնայք,
Անէճք ոյց չեն ճըշմարիտ Հայք.
Չի կայք իմենջ իրաց իրաց զրնայք
Անէճք ոյց չեն ճըշմարիտ Հայք : (Իրկննն)

Իձեր ճակատ նրսեմաստուեր
Ըզդատակնիք տանիք դուք ձեր.
Իձենջ՝ ո՞վ դուք որդիք Քամայ,
Ամենայն ազգ զարշի սոսկայ.
Սանն. Գա զձնող իւր անարգու,
Վա՛տ, Հայրենեացն է մատրնուս :
Ելէք իմենջ... եւ այլն.

Օ՛ն անդր.... ընդ մեզ չիք ձեր բաժին,
Խաւար ձեզ ակն ունի յետին.
Մեր Հայկն է նայր (1), Գրիգոր՝ Վանան,
Չեր նեղինակ՝ Սիւնեացն իշխան (2).
Չմեօք աստղ Հայկին յերկնուստ ցոլայ,
Չեզ՝ շանք սրսակ Մեհրուժանայ (3):
Ելէք իմենջ... եւ այլն.

(1) Հայկ նախնայր ազգիս, յորոյ անուն պատուեմք զոչոյտուն զայն նամաստեղութիւն՝ զոր օտարք յազգաց Օրիւն կոչեն :

(2) Սիւնեաց իշխան, Վասակ սիւնի մարզպան, որ ուրացաւ զճաւատոս որ իՔրիստոս, եւ մատնեաց զՀայաստան յուսով սանցոյ զնորա բազաւորութիւն :

(3) Մեհրուժան մատնիչ հայրենեաց եւ հաւատոյ, որ ընդդէմ Հայրենեացն զեն առեալ՝ իմքրատայ բազաղիք աաղետեալ բազրատունոյ պատկեցաւ հրացեալ շամբութիւն ընդ հենգս, եւ զարժանի մատնութեանն կրեաց պատուհաս :

Կոստանդնուպօլիս, 29 հոկտեմբեր 1858.

Գերապատիւ Տեսարք,

Մինչեւ ցայսօր ձեր պատուական ամսագիր Մասեաց Աղաւնոյն մէջ առաջարկուած Հանելուկները բէ եւ մասնաւորաց կողմանէ լուծուած ըլլալը տեսնուած չէ, բայց եւ այնպէս հրատարակելու յօժարելնուդ անտարակոյս ըլլալով, կ'ամարձակիմ այս անգամ վերջին հոկտեմբերի բերրին մէջ եղած Հանելուկը լուծելով ներկայ գրութեամբս ձեր Գերապատուութեանց իմացունել, խնդրելով, որ երէ արժան դատիք, հրատարակելու բարեհաճութիւնը ընէք :

Հանելուկին լուծմունքն է, ԳԱՆԱԿ բառը, որուն երէ գլուխն ու վիզը այսինքն Գ Ե Ա գրերը մեկտեղ առնումք (ԳԱ) այբուքնին չորրորդ տառը կգտնեմք : Երրորդ գլուխը (այսինքն առաջին զիրը) վերջընեմք՝ մեր սուրբ Լուսաւորչի հայր Անակը կլիշեմք : Եւ երբ (առաջին զիրը) այսինքն գլուխը չվերցունեմք այն ժամանակը պէտք է որ վախճանք իրմեն այսինքն Գսնակիկն :

Մնամ Գերապատիւ Տեսարգդ
Խոնարն ծառայ.
ԵՂԻԱՋԱՐ Յ. ՀԱՃԵԱՆ.

LES ENNEMIS DE LA PATRIE

Aux fils de Mèroujan le traître.

Non : pour vous point de succès,
O perfides! c'est Dieu qui vous l'annonce.
Vous qui reniez l'amour de la Patrie,
Qui demandez sa ruine;
Les cieux vous condamnent,
La Patrie vous méprise et vous rejette.
Arrière! loin de nous;
Malédiction sur ceux qui ne sont pas de vrais Arméniens.
Que tardez-vous! éloignez-vous, éloignez-vous de nous;
Malédiction sur ceux qui ne sont pas de vrais Arméniens. (Bis.)

Sur votre front couvert d'opprobre
Vous portez le cachet de votre condamnation,
O fils de Cham! Vous n'inspirez que dégoût à toutes les nations;
A votre vue elles frissonnent,
Elles disent : Le voilà, celui qui méprise la source de ses jours,
Le voilà, le lâche, le traître à sa patrie.
Arrière! etc.

Allez! vous n'avez rien de commun avec nous;
Ce sont les ténèbres dernières qui vous attendent.
Notre père, à nous, c'est Haïg (1); Grégoire est notre égide;
Votre guide, à vous, c'est le prince de Sunik (2);
Sur nous respandit du ciel l'étoile de Haïg,
Sur vous la broche enflammée qui servit de couronne à Mèroujan (3),
Arrière! etc.

(1) Haïg, père de la nation arménienne, a donné son nom à la brillante constellation d'Orion.

(2) Prince de Sunik, (Vassag le traître.) Chef des princes arméniens après la chute des Arsacides, au 7e siècle, il trahit sa religion et sa patrie dans le but de devenir roi d'Arménie, grâce au secours des Perses.

(3) Mèroujan, prince arménien qui, dans l'espoir d'obtenir le trône, vendit sa patrie aux Perses. Mais Sempat, général arménien de la famille Pakradouni à laquelle appartenait le droit de couronner les rois, le vainquit et le fit prisonnier. L'entraînant ensuite dans une chaumière près du champ de bataille, il s'empara d'une broche enflammée, l'arrondit en forme de couronne et la lui mit sur la tête.

Իբնց, մի՛ ձեռք կտրեն օտարը
 Հայքս իբր ըզձեզ իցեմք անարգ .
 Ո՛չ, բողոքեան յերկինս արդար
 Թե չէք դուք Հայք, չէք մեր եղբայր .
 Այլ յանդ մեր սուրբ՝ սերմն որման ,
 Գայլք ժանտ իճօտ անդ Գրիգորեան :
 Ելէք իմենց... եւ այլն .

Գուք ծաղր յաղեսս արձակէք մեր.....
 Այլ մեր այնչափ ճրգօքս եմք դեռ .
 Չի առ ստանձնել բեռն ըզվըշտաց
 Չունիմք պէտ վանտ ձերոց բազկաց .
 Այլ հայկաբար ընդ դարս այսբան
 Անջինջ տանիմք կնիք զԱզգութեան :
 Ելէք իմենց... եւ այլն .

Ո՞ն, խիտ քան զբնաւ աղետաք այս մեր
 Գուք էք, ո՞վ ժանաք, Հայնց աւեր,
 Գուք քան զսոսի բնաւ չարագոյն ,
 Գազան՝ որ կեայք յԱզգին արինն .
 Չաղետ, զսոսի տանիմք կըրնմք ,
 Այլ ձեզ՝ ոչ, ձեզ ոչ հանդուրծմք :
 Ելէք իմենց... եւ այլն .

Չի՞ ձեզ անմիտք, զի՞ գուր մըրցիք,
 Ո՞վ դուք եւ ո՞վ են Հայրենիք.....
 Դա յաղբական դարուց կաղնի,
 Դուք չոր տերեւերն հոսեալ յերկրի .
 Չայդ փորորիկք շարժեցին ոչ,
 Դուք դոյզն խիւրք կոծիք դողող :
 Ելէք իմենց... եւ այլն .

Ելէք.... Մասեաց սուրբ հովանի
 Մի՛ գձեօք անկցի, չէք արժանի :
 Մի՛ գմեր առնուք արեւ, անձրեւ .
 Հայնցս է դա յերկնից պարգեւ .
 Իսանմանաց սուրբ՝ Եղեմայ
 Ելէք ընդ հօր ձեր Սասանայ :
 Ելէք իմենց... եւ այլն .

Ելէք, մի՛ գնարց մեր սուրբ զԱնուն
 Առնուլ, եւ մի՛ գայեր Օրհնութիւն .
 Թողէք ըզՄայր զոր ծաղր առնուք՝
 Թողէք գասերսն իւր եւ ըզբուք .
 Աւերք նորա են մեր պարծանք .
 Անօր մեր դուք էք ո՞վ վիժանք :
 Ելէք իմենց... եւ այլն .

Անէճք իզրուխդ, անէճք իսիրտ,
 Անէճք յազգիդ դեմ նեղեալ քիրտ,
 Անէճք իզօրձ ձեր եւ իբան ,
 Յամօր եւ ցաւ կեցջիք ծրփան .
 Եւ վաղազբաք յերկիր օտար
 Տապանքդ իփնջ ծածկեցցին չար..... :
 Այս է բաժին ձեր այս վերջայք
 Որոց չիցեն ճըշմարիտ Հայք .
 Այս է բաժին ձեր արդար այս վերջայք .
 Անէճք ոյց չէք ճըշմարիտ Հայք .
 Անէճք ոյց չեն ճըշմարիտ Հայք :

Խ Ո Ր Ի Ո Ռ Ո Ի Ե Ի Ե

Arrière! Que l'étranger, nous jugeant d'après vous.
 Ne nous suppose pas, nous Arméniens, aussi vils que vous ;
 Non, nous en appelons au ciel équitable :
 Non, vous n'êtes pas Arméniens; non, vous n'êtes pas nos frères,
 Mais vous êtes, dans notre saint champ, la semence de zizanie .
 Vous êtes des loups affamés dans la bergerie de Grégoire .
 Arrière! etc.

Vous insultez à nos malheurs.....
 Cependant, aujourd'hui encore, nous nous sentons assez foris
 Pour porter le poids de nos misères
 Sans avoir besoin de vos lâches bras.
 En vrais fils de Haig, depuis des siècles
 Nous portons dans nos cœurs le cachet de notre nationalité.
 Arrière! etc.

Hélas! plus après que toutes nos calamités,
 C'est vous, pervers, qui ruinez la nationalité arménienne;
 Vous êtes plus dangereux pour elle que tous ses ennemis,
 Tigres qui vous repaissez du sang de la nation;
 Nous pouvons supporter toutes les infortunes,
 Mais vous, non, jamais nous ne vous supporterons.
 Arrière! etc.

Quoi donc, insensés! pourquoi ces vains combats?
 Qui êtes-vous, et qu'est la patrie?....
 Elle, le chêne triomphant des siècles,
 Et vous les feuilles desséchées qui jonchent la terre ;
 Elle, les ouragans n'ont pu l'abattre ; [combez.]
 Vous, au moindre souffle qui passe, vous tremblez et vous suc-
 Arrière! etc.

Arrière! Que les saintes ombres de l'Ararat
 Ne tombent pas sur vous : vous n'en êtes pas dignes.
 Ne nous prenez pas notre soleil, notre pluie,
 Don des cieus aux fils de l'Arménie.
 Quittez les sacrés confins de l'Éden.
 Sortez avec Satan, votre père.
 Arrière! etc

Sortez; mais n'emportez pas avec vous le saint nom de nos aïeux,
 N'emportez pas la bénédiction qui y est attachée.
 Laissez la mère que vous insultez,
 Laissez l'Arménie, laissez ses malheurs et ses ruines :
 Ces ruines, à nous, font notre orgueil!
 Notre seul opprobre, c'est vous, ô misérables avortons!
 Arrière! etc.

Malédiction sur vos têtes! malédiction sur vos cœurs!
 Malédiction sur les sueurs que vous répandez contre votre nation!
 Malédiction sur vos œuvres et sur vos discours!
 Vous vivrez ballottés entre l'opprobre et la douleur,
 Vos jours seront restreints, et ils s'éteindront sur la terre étrangère,
 Et vos tombes se couvriront de ronces...i.
 C'est le sort, oui, c'est la fin réservée
 A tous ceux qui ne sont pas de vrais Arméniens;
 C'est votre juste sort, c'est votre fin ;
 Malédiction sur vous, qui n'êtes pas de vrais Arméniens.
 Malédiction sur ceux qui ne sont pas de vrais Arméniens!

CORÈNE V. CALFA.

ԱԶԳԱՏԵԱՅԻ. LES ENNEMIS DE LA PATRIE.

ԱՌ ՈՐԳԻՍ
ՄԵԶՐՈՒԺԱՆՈՅ.

AUX FILS
DE MEROUJAN

Paroles et Musique

DE M. CORÈNE V. GALFA.

ԴԱՇՆԱԿ
PIANO

Պանդուխտական Tempo di Marcia

ՆՐԳ
CHANT

ad. cres.

ՈՅ - ձեզ ոչ չեք չեք - լա-զո - դուած ՈՎ՝ ժամայր առ ձեզ

ԴԱՇՆԱԿ
PIANO

գո - չե - Աստուած Որ գնայ - քեկեացի ու - ըս - նայք սեր եւ ըզ - նո - լուն խըն -

- դրեք ա-ւեր եր-կինք ըզ-ձեզ դա-տա-պար-տեն եւ հայ-րն-նիք խո -

- տեն մեր - ժնն ե-լեք ի մեծ ի քաց գրնայք Ա-նեձք ոյց չեն ճըշ-մա - րիտ

Հայք Ձի կայք ի մեծ ի քաց ի քաց մե - ճայք

Ա-նեձք ոյց չեն ճըշ-մա - րիտ Հայք Ա - նեձք ոյց չեն ճըշ-մա - րիտ Հայք

ՓԱՐԻԶ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵՆՆ.

Բալտորրման Տ. Լուկիանոս, Խորատու :
 Բանանեանց Տ. Կեորգ, Խոջար :
 Բարավազեան Ռոզա Տիկին, Փարիզ :
 Բախախան Տ. Մանուկ, Պոլիս :
 Բախախանց Տ. Մկրտիչ, Տիֆլիս :
 Բեանեան Տ. Գրիգոր, Պոլիս :
 Բերբերան Տ. Մ. Համբարձում, Նիկոմիդիա :
 Բերխուզեանց Սողոմոն, Տիֆլիս :
 Բեմխանեան Տ. Գալուստ, Պոլիս :
 Բեմխանեան Պ. Արխատակես, Փարիզ :

Բեմխանեան Պ. Գանիկ, Փարիզ
 Բեմխանեան Պ. Ռուբեն, Փարիզ :
 Բեռլեքեան Պ. Խաչատուր, Պոլիս :
 Բիւրքանեան Տ. Յովնանես, Հայկա :
 Բիւրքանեան Տ. Խաչատուր, Պոլիս :
 Բիւրքանեան Տ. Կարապետ, Պոլիս :
 Բիւրքանեան Տ. Մկրտիչ, Պոլիս :
 Բիւրքանեան Տ. Մուշոմիկ, Պոլիս :
 Բիւրքանեան Տ. Յարութիւն, Պոլիս :
 Բոջարեանց Տ. Կար. Յար. Բժիշկ, Տիֆլիս :

Բոռոյեանց Տ. Սիրական, Աղերսանդրոս
 Օտապաշեան Տ. Կարապետ, Սերասիա :
 Օտապաշեան Տ. Յովնանես, Վեննա :
 Օտապաշեան Պ. Արարիկ, Փարիզ :
 Օրրիկի Տ. Յովսէփ քաշանայ, Տիֆլիս :
 Յեննանեան Տ. Յովակիմ, Պոլիս :
 Յրենկեան Տ. Արարատ, Պոլիս :
 Յրենկեան Տ. Յակոբ, Կեսարայի, Պոլիս :
 Յրէց Տ. Անտոն, Վեննա :

ՐՈՎԱՆԳՆԻՍՏՐՈՒԹԻՒՆ.

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ.

Ինչո՞ւ մեր առաջ չեմք երբար.
 Պատմութիւն եւ պատճառք վերադարձի երկից Վարդապետացու Հայոց. (Վերջ.)

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԳԱԿ.

Հայ-Գաղղիարեւն քառգիրք. — Գաշնակք Լամարքինեայ.
 — Երգք. — Հայկազեան Վարժարան.
 Տ. Յարութիւն Մ. Յակոբեան.
 Այցելութիւն Սրբազնակառար Կարողիկոսին ի Սուրբն Կեորգ Սամարիայ. — ճառ. — Ռազմաբ.
 Առ. Գեր. Սարգիս նոգեղնորձ Վարդ. Թեոդորեան, Ռազմաբ.
 ճառ ի խոխոսումն աստեանց Գաւիք Նախկ. յերուսաղեմ.
 Գոմիս Տ. Յովնանես Չարանեան.
 Գեր. Տ. Յովսէփ Վ. Նարեկայ Վանանայր.
 Տ. Անդրեաս Փոփոսիլը բժիշկ.

ՀԱՆԳԻՍՏՐԱՐԱՆ ԱՇԽԱՏԱԿԱՆ ՄԱՐԳԿԱՆ.

Տ. Յովնանես Այվազովսքի, (Հայ. եւ Գաղղ. Շարայում.)

ԿԵՆՏԱՂՕԳՈՒՑ ԲԱՆԲ.

Վարդապետարան Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցւոյ.

ՀԱՆԵԼՈՒԿ.

Հոկտեմբերի Հանելուկին լուծումը.
 ԱՉԻԱՏԵԱՅԻ (Ֆերրուս. Հայ. եւ Գաղղ.)

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ.

SOMMAIRE.

MUSÉE ARMÉNIEN.

Pourquoi nous n'avancions pas?
 Histoire et causes du retour des trois archimandrites arméniens à leur Eglise nationale. (Fin.)

COURRIER ARMÉNIEN.

Dictionnaire Arménien-Français. — Les Harmonies poétiques de Lamartine. — Chants. — Collège national.
 M. Haroutioun. M. Hagopian.
 Visite de Sa Sainteté le Catholicoz des Arméniens à l'Eglise de Saint-George de Constantinople. Discours. — Adresses.
 Au très-révérénd Sarkis V. Theodor. Adresse.
 Oraison funèbre de Mgr David, archevêque à Jérusalem.
 M. Ohannès Comis Tzaran.
 Le très-révérénd Joseph V., supérieur du couvent de Naregue.
 M. Antréas Popovitch, docteur.

GALERIE DES HOMMES UTILES.

M. Jean Aivazovsky. (Arm.-Franç.) (Suite.)

CONNAISSANCES UTILES.

Cathéchisme de l'Eglise apostolique de l'Arménie.

ÉNIGME.

Explication de l'énigme du mois d'octobre.
 LES ENNEMIS DE LA PATRIE. (Arm. Franç.) (Poésie)

MUSIQUE.

ԳԻՆ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ.

Փարիզ, տարեկան	Ֆր. 25
Կոստանդնուպոլիս, Հմիւսնիս, Աղերսանդրիա, Հրնդկաստան.	» 50
Ռուսաստան, Մոլդավիա, ...	» 55
Պարսկաստան.	» 5

PRIX D'ABONNEMENT:

Paris, par an.	Fr. 25
Constantinople, Smyrne, Alexandrie, Indes.	» 50
Russie, Moldavie et Perse.	» 55
Prix d'un numéro.	» 5

ԳՈՐԾԱԿԱԼՔ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ, Տ. Ռայնվալդ գրավաճառ, իրողոցն Ան-Փեր, 15.
 ՄՆԱԶՍԻՐԻՔ, Տ. Տաշի Անուխեան եւ Ընկերք.
 ՎԵՆՆԱ, Տ. Յակոբոս Արշակ, ի Պիպեր Պարսպ, 659.
 ՓԵՐՍՊՈՒՐԿ, Տ. Յակոբ Խաչով, գրավաճառ.
 ՊՈԼԻՍ, Տ. Մկրտիչ Մոմճեան.
 ՉՄԻՒՈՒՆԻԱ, Տ. Գալուստ Գալզազարեան.
 ՆԻԿՈՄԻԴԻԱ, Տ. Արարիկ Պիպեան.
 ԱՂԵՐՍԱՆԴՐԻԱ, Տ. Կեորգ Եսասիան.
 ԵՆՇ ՄՈՂՏԱԻՌՈՅ, Տ. Յովնան Գարապաշեան.
 ՊՈՒՐՍԻԱՆ, Տ. Յակոբ Մանուկեան.
 ՏԻՖԼԻՍ, Տ. Անտոն Ենֆիլեճեանց.
 ՊԱՐՄԱՆԻԱ եւ ՃԱՆԱ, Տ. Գրիգոր Նանապետեան.

ON SOUSCRIT

A PARIS, chez M. Reinwald, rue des Saints Pères, 15.
 MANCHESTER, M. Esai Anouckian et Cie.
 VIENNE, M. Hagoposs Arsachag, Biber-Bastei, 659.
 SAINT-PETERSBOURG, M. Jacques Issakoff, libraire.
 CONSTANTINOPLE, M. Meguerditch Momdjian.
 SMYRNE, M. L. Balhazar.
 NICOMÉDIE, M. Séropé Beyasian.
 ALEXANDRIE, M. Georges Youssouff.
 JASSY, M. J. Karakach, (mogasin français.)
 BOTOUSCHANY, M. Jacques Mani.
 TIFLIS, M. Avédik Enfiédjian, libraire.
 BATAVIA ET JAVA, M. G. Nahapiet.